

**ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΗΛΕΚΤΡΟΛΟΓΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΣΧΟΛΗ ΝΑΥΤΙΛΙΑΣ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ**

**ΔΙΑΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
“ΤΕΧΝΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ”**

Διπλωματική εργασία

**Θέμα: Κριτική ανάλυση του ΑΕΠ και διερεύνηση
εναλλακτικών δεικτών ευημερίας των σύγχρονων κοινωνιών**

Στέφανος Μπουραζάς

Επιβλέπων Καθηγητής : Καθηγητής Ε.Μ.Π. Γ. Ματσόπουλος

Αθήνα, Οκτώβριος 2020

.....

Στέφανος Θ. Μπουραζάς

Πτυχιούχος Οικονομολόγος Ο.Π.Α.

Copyright © ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΠΟΥΡΑΖΑΣ, 2020

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου και του Πανεπιστημίου Πειραιώς.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η μέτρηση της ευημερίας αποτελούσε πάντοτε ένα σημαντικό ζήτημα, το οποίο απασχόλησε και θα συνεχίσει να απασχολεί οικονομολόγους και κοινωνιολόγους ανά τον κόσμο. Παρά την εκτεταμένη κριτική που έχει ασκηθεί στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) εδώ και μισό αιώνα, συνεχίζει να παραμένει το πιο ευρέως χρησιμοποιούμενο μέτρο αποτύπωσης της ευημερίας των σύγχρονων κοινωνιών. Η σταδιακή, όμως, συνειδητοποίηση των περιβαλλοντικών και κοινωνικών επιπτώσεων του επικρατούντος μοντέλου οικονομικής μεγέθυνσης, έχει οδηγήσει τις τελευταίες δεκαετίες στη δημιουργία νέων δεικτών προς αντικατάστασή του.

Στη παρούσα εργασία, αρχικά πραγματοποιείται μια προσπάθεια πλαισίωσης του όρου της ευημερίας και αναφέρονται οι βασικότεροι προβληματισμοί που εγείρονται από τη χρησιμοποίηση του ΑΕΠ. Στη συνέχεια, λαμβάνει χώρα η ανάλυση και η κατηγοριοποίηση των βασικότερων εναλλακτικών δεικτών που έχουν προταθεί για την αντικατάστασή του ΑΕΠ, καθώς και των αδυναμιών που προκύπτουν στην πορεία υπέρβασής του.

Βασικό ερώτημα της εργασίας αποτέλεσε η διερεύνηση για το εάν το ΑΕΠ και οι εν λόγω δείκτες, που υποστηρίζεται ότι αποτελούν ορθότερα μέτρα για την αποτύπωση της ευημερίας, αντανακλούν κάτι διαφορετικό ή εκφράζουν μια παρόμοια πραγματικότητα. Έμφαση δίνεται στη διερεύνηση της συνάφειας μεταξύ του ΑΕΠ και των εναλλακτικών δεικτών, καθώς και στην απόπειρα πρόβλεψης των δεικτών από το ΑΕΠ, προκειμένου να συναχθούν συμπεράσματα για το παραπάνω ερώτημα. Στη παρούσα μελέτη εξετάστηκαν τέσσερις δημοφιλείς εναλλακτικοί δείκτες (HDI, HPI, EF, SPI) και συσχετίστηκαν οι επιδόσεις τους με το ΑΕΠ. Η συσχέτιση πραγματοποιήθηκε για το σύνολο των 185 χωρών του δείγματος, καθώς και ξεχωριστά στις 50 φτωχότερες και 50 πλουσιότερες εξ αυτών, βάσει της κατάταξής τους από το ΑΕΠ.

Το βασικό συμπέρασμα της ανάλυσης είναι ότι μόνο ο ένας (HPI) από τους τέσσερις δείκτες φάνηκε να εκφράζει μια άλλη πραγματικότητα, σε σχέση με τον ΑΕΠ. Στους υπόλοιπους δείκτες βρέθηκε μεγάλη συσχέτιση, τόσο στο σύνολο του δείγματος, όσο και στα υποσύνολα, αναδεικνύοντας, έτσι, την ανεπάρκεια των εν λόγω δεικτών ως υποψήφιους για την αντικατάσταση του ΑΕΠ και ανοίγοντας το δρόμο για τη διερεύνηση νέων δεικτών, οπτικών και προσεγγίσεων αποτύπωσης της ευημερίας.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ

Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ), Ευημερία, Εναλλακτικοί Δείκτες Ευημερίας

ABSTRACT

Measuring Well-Being has always been an important issue, which has concerned and will continue to concern economists and sociologists around the world. Despite widespread criticism of Gross domestic product (GDP) over the past half century, it remains the most widely used measure of well-being in modern societies. However, the progressive awareness of environmental and social effects of the prevailing model of economic growth, has led in recent decades to the creation of new indicators in order to replace it.

This study initially attempts to frame the term “Well- Being” and the main concerns raised by the use of GDP. Then, the analysis and categorization of the main alternative indicators proposed for the replacement of GDP takes place, as well as the weaknesses that arise in the course of overcoming it.

The main question of the paper was to investigate whether GDP and these indicators, which are claimed to be more accurate measures to capture Well-Being, reflect something different or express a similar reality. Emphasis is placed on exploring the relationship between GDP and alternative indicators, as well as on the attempt to predict indicators by GDP, in order to draw conclusions about the above case. In the present study, four popular alternative indicators (HDI, HPI, EF, SPI) were examined and their performance was correlated with GDP. The correlation was made for the total of 185 countries of the sample, as well as separately for the 50 poorest and 50 richest of them, based on their GDP ranking.

The main conclusion of the analysis is that only one of the four indicators (HPI) seemed to express another reality in relation to GDP. In the other indicators, a large correlation was found both in the whole sample and in the subsets, thus, highlighting the inadequacy of these indicators as candidates to replace GDP and paving the way for exploring new indicators, perspectives and approaches to capture Well-Being.

KEY WORDS

Gross Domestic Product (GDP), Well-Being, Alternative Well-being Indicators

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Γράφοντας αυτές τις γραμμές, η προσπάθεια αυτή έφτασε στο τέλος της ή ενδεχομένως, σε μια «νέα» αρχή. Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου, Γεώργιο Ματσόπουλο, που δέχθηκε με χαρά από την πρώτη στιγμή να αναλάβει το συγκεκριμένο θέμα και με βοήθησε να πορευτώ σε όλη τη διάρκεια της διπλωματικής εργασίας.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες θέλω να εκφράσω προς τα αγαπημένα μου πρόσωπα, τους γονείς, τους φίλους και τον αδελφή μου, για τη διαχρονική συμπαράσταση τους και για την στήριξη των επιλογών μου.

Θα ήταν μεγάλη μου παράληψη να μην ευχαριστήσω την Όλια, που στάθηκε στο πλευρό μου σε όλη τη διάρκεια εκπόνησης της εργασίας, αφούγκράστηκε τις σκέψεις και τους προβληματισμούς μου και βοήθησε όσο το δυνατόν περισσότερο στην ολοκλήρωση της παρούσας.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τους συμφοιτητές μου, που βοήθησαν καθόλη τη διάρκεια του μεταπτυχιακού προγράμματος, με τη στήριξη και την καθοδήγησή τους.

*“Από όσα μετράνε (είναι σημαντικά) δεν μπορούν να μετρηθούν όλα, και από όσα
μπορούν να μετρηθούν δεν μετράνε (είναι σημαντικά) όλα”*

*“Not everything that counts can be counted, and not everything that can be counted
counts”*

Albert Einstein

Περιεχόμενα

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
1.1 Σκοπός της διπλωματικής εργασίας.....	8
1.2 Διάρθρωση διπλωματικής εργασίας	8
2. ΕΥΗΜΕΡΙΑ.....	11
2.1 Φιλοσοφικές προσεγγίσεις για την ευημερία.....	11
2.2 Οικονομική επιστήμη και ευημερία.....	11
3. ΤΟ ΑΕΠ ΩΣ ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ	18
3.1 Εννοιολογική οριοθέτηση.....	18
3.2 Η επιρροή του ΑΕΠ στη σύγχρονη κοινωνία.....	20
3.3 Αδυναμίες και προβληματισμοί της χρήσης του ΑΕΠ.....	20
4. ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ.....	27
4.1 Εισαγωγή	27
4.2 Εμπόδια στη χρήση εναλλακτικών δεικτών	28
4.3 Κατηγορίες εναλλακτικών δεικτών	28
4.3.1 Δείκτες διορθωτικοί του ΑΕΠ	29
4.3.2 Σύνθετοι δείκτες.....	30
4.3.3 Υποκειμενικοί δείκτες.....	33
4.3.4 Δείκτες περιβαλλοντικής βιωσιμότητας	33
4.4 Κριτική εναλλακτικών δεικτών	41
5. ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΑΕΠ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΔΕΙΚΤΩΝ	46
5.1 Εισαγωγή	46
5.2 Περιγραφικοί Στατιστικοί Δείκτες.....	46
5.3 Έλεγχος Ερευνητικών Ερωτημάτων και Υποθέσεων.....	48
5.3.1 Έλεγχος συνάφειας στο σύνολο των χωρών.....	48
5.3.2 Έλεγχος συνάφειας στις φτωχότερες χώρες	49
5.3.3 Έλεγχος συνάφειας στις πλουσιότερες χώρες	51
6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	53
6.1 Συμπεράσματα	53
6.2 Περιορισμοί	56
6.3 Προτάσεις	58
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	60
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	64

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Σκοπός της διπλωματικής εργασίας

“Η οικονομική ανάπτυξη έχει γίνει η κοσμική θρησκεία των βιομηχανικών κοινωνιών”
“Economic growth has become the secular religion of advancing industrial societies”

Daniel Bell, *The Cultural Contradictions of Capitalism* 1976

Τα τελευταία χρόνια, έχουν προκύψει ανησυχίες ότι τυποποιημένες μακροοικονομικές στατιστικές, όπως το ΑΕΠ, το οποίο από την εποχή του Β' Παγκοσμίου Πολέμου κυριαρχεί ως βασικό μέτρο μέτρησης της οικονομικής ανάπτυξης και της ευημερίας μιας χώρας, αποτυγχάνουν να δώσουν μια πραγματική εικόνα των σημερινών και των μελλοντικών συνθηκών διαβίωσης των ανθρώπων. Η συνεχιζόμενη χρηματοπιστωτική και οικονομική κρίση έχει ενισχύσει την αντίληψη αυτή και είναι πλέον ευρέως αναγνωρισμένο ότι τα στοιχεία του ΑΕΠ καλύπτουν μόνο ένα μικρό φάσμα των παραγόντων που έχουν σημασία για τη ζωή των ανθρώπων. Η σχέση μεταξύ οικονομικής μεγέθυνσης και κοινωνικής προόδου ούτε είναι δεδομένη ούτε ακολουθεί μία μόνο κατεύθυνση, σύμφωνα με την οποία η κοινωνική πρόοδος έπεται της οικονομικής μεγέθυνσης.

Η εμπειρία των τελευταίων δεκαετιών φαίνεται να επιβεβαιώνει μια τάση αποσύνδεσης των οικονομικών επιδόσεων από τις κοινωνικές. Η χρήση του ΑΕΠ ως αποκλειστικού δείκτη μέτρησης της ευημερίας δεν επιτρέπει μια συνολική και αξιόπιστη αποτίμηση των πραγματικών συνθηκών διαβίωσης του πληθυσμού και της βιωσιμότητας των αναπτυξιακών μοντέλων. Η αξιοποίηση πιο ολοκληρωμένων προσεγγίσεων εκτιμάται ότι θα είχε προειδοποιήσει έγκαιρα για τις διάφορες ανισοροπίες που οδήγησαν στην εκδήλωση της δομικής κρίσης του 2008/2009, επιτρέποντας στη συνέχεια μια καλύτερη στόχευση των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και μια πιο δίκαιη διαχείριση των επιπτώσεών της. Η χρήση του ΑΕΠ –και της μεγέθυνσής του–, ως αποκλειστικού δείκτη μέτρησης της οικονομικής και κοινωνικής προόδου από τους υπευθύνους άσκησης πολιτικής, ενέχει κινδύνους για την ευημερία του πληθυσμού. Η μεγέθυνση μπορεί να λαμβάνει χώρα σε συνθήκες υποχώρησης των κοινωνικών δεικτών (εισοδηματική ανισότητα, περιβαλλοντική καταστροφή, φτώχεια κτλ).

Η παρούσα διπλωματική καταπιάνεται σε πρώτο επίπεδο με την διερεύνηση της έννοιας της ευημερίας και των διαφορετικών προσεγγίσεών της. Έπειτα, πραγματοποιείται η παρουσίαση του όρου του ΑΕΠ, η επιρροή που ασκεί στη διαμόρφωση των πολιτικών αποφάσεων και η κριτική που έχει δεχθεί ως μη ολοκληρωμένος δείκτης αποτύπωσης της ευημερίας των σύγχρονων κοινωνιών. Στη συνέχεια, αναφέρονται και αναλύονται οι κυριότεροι εναλλακτικοί δείκτες που έχουν εμφανιστεί μέχρι σήμερα και πραγματοποιείται η παρουσίαση των προβληματισμών που προκύπτουν στην επικράτηση των δεικτών έναντι του ΑΕΠ. Τέλος, πραγματοποιείται η διερεύνηση της συνάφειας μεταξύ του ΑΕΠ και των εναλλακτικών δεικτών σε ένα μεγάλο σύνολο χωρών, καθώς και η απόπειρα πρόβλεψης των δεικτών στις χώρες αυτές από το ΑΕΠ.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση για το εάν οι εναλλακτικοί δείκτες, που υποστηρίζεται ότι αποτελούν ορθότερα μέτρα για την αποτύπωση της ευημερίας, αντανακλούν κάτι διαφορετικό σε σχέση με το ΑΕΠ. Ο σκοπός είναι να αναλογιστούμε, για το εάν είναι σκόπιμο να προτάσσονται οι συγκεκριμένοι δείκτες ως “εναλλακτικοί” ή απλά εκφράζουν την ίδια πραγματικότητα, από διαφορετική σκοπιά. Υπόθεση που, αν επιβεβαιωθεί από την παρούσα έρευνα και λαμβάνοντας υπόψη την κριτική που έχει δεχθεί το ΑΕΠ την τελευταία εικοσαετία, ως αναποτελεσματικό μετρό μέτρησης της ευημερίας, καθώς εμπεριέχει μόνο κάποιες πτυχές που την απαρτίζουν, ανοίγει το δρόμο για τη διερεύνηση νέων δεικτών και προσεγγίσεων αποτύπωσης της ευημερίας.

1.2 Διάρθρωση διπλωματικής εργασίας

Στην παρούσα εργασία επιχειρείται αρχικά μία προσπάθεια πλαισίωσης του όρου της ευημερίας και των διαφόρων αντιλήψεών της (Κεφάλαιο 2^ο). Στο 3^ο Κεφάλαιο γίνεται μια συνοπτική παρουσίαση του ΑΕΠ και αναφέρονται οι κύριοι λόγοι της ασκηθείσας σε αυτό κριτικής, λόγω των δεδομένων που δεν συμπεριλαμβάνει στις μετρήσεις του. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται οι προβληματισμοί που έχουν αναπτυχθεί αναφορικά με τις προοπτικές αντικατάστασης του ΑΕΠ από εναλλακτικούς δείκτες, η κατηγοριοποίηση και η ανάλυση των σημαντικότερων εναλλακτικών δεικτών που έχουν αναπτυχθεί μέχρι σήμερα βάσει συγκεκριμένων αξόνων ανάλυσης, καθώς και η κριτική που τους έχει ασκηθεί (Κεφάλαιο 4^ο). Ακολουθεί η διερεύνηση της συνάφειας σε δείγμα χωρών μεταξύ του

ΑΕΠ και των εναλλακτικών δεικτών, καθώς και η απόπειρα πρόβλεψης των δεικτών από το ΑΕΠ, προκειμένου να συναχθούν συμπεράσματα για το αν οι παραπάνω δείκτες εκφράζουν κοινή ή διαφορετική πραγματικότητα (Κεφάλαιο 5^ο). Τέλος, παρατίθενται τα βασικότερα συμπεράσματα, περιορισμοί και προτάσεις που προκύπτουν από την ανάλυση των αποτελεσμάτων της εργασίας (Κεφάλαιο 6^ο). Την εργασία συμπληρώνει το παράρτημα όπου παρουσιάζεται ο πίνακας των χωρών που αναλύθηκαν καθώς και τα δεδομένα δεικτών που χρησιμοποιήθηκαν.

2. ΕΥΗΜΕΡΙΑ

2.1 Φιλοσοφικές προσεγγίσεις για την ευημερία

Η λέξη ευημερία είναι αρχαία σύνθετη ελληνική λέξη και ετυμολογικά προέρχεται από το ευ και ημέρα. Μπορεί να οριστεί ως το βέλτιστο ανθρώπινο βίωμα ή ως η ιδανική ψυχολογική κατάσταση και εξαρτάται από υποκειμενικές εμπειρίες και αντικειμενικές συνθήκες, όπως σωματικές, ψυχολογικές και κοινωνικές (Ryan & Deci, 2001).

Ένας άνθρωπος που ευημερεί, ζει μια ζωή που πηγαίνει καλά γι' αυτόν. Ευημερία είναι αυτό που ευχόμαστε και επιθυμούμε για το όφελος των ανθρώπων, χωρίς να εμπεριέχει κάποια ηθική διάσταση. Για τους ωφελμιστές, η ευημερία είναι κάτι που θα πρέπει να μεγιστοποιήσουμε. Για τους δεοντολογιστές, η ευημερία είναι ο στόχος του καθήκοντος που έχουμε απέναντι στους ανθρώπους. Για τους ηθικιστές, αποτελεί την πραγμάτωση της αρετής της καλοσύνης.

Η έννοια της ευημερίας είναι πολύ σημαντική στην ηθική φιλοσοφία, γι' αυτό και υπάρχει μια κοινή άποψη και αντίληψη για τα επιμέρους στοιχεία που την απαρτίζουν. Λίγοι είναι αυτοί που αμφισβητούν πως η υγεία, η παιδεία και η καλή ψυχολογική κατάσταση δεν είναι απαραίτητα στοιχεία για την επίτευξη της.

Ηδονισμός και ευημερία

Ο όρος ηδονισμός προέρχεται από την ελληνική ηδονή, που σημαίνει ευχαρίστηση. Σύμφωνα με τον ηδονισμό η ευημερία προϋποθέτει ότι η ευχαρίστηση θα πρέπει να υπερέχει του πόνου και της δυστυχίας, όσο το δυνατόν περισσότερο. Η κεντρική άποψη του ηδονισμού είναι πως μόνο η ευχαρίστηση και η απόλαυση έχουν θετικό αντίκτυπο στον άνθρωπο και σε αντιστοιχία μόνο ο πόνος (ανεπιθύμητο συναίσθημα ή ανεπιθύμητη εμπειρία) έχουν αρνητικό. Όλες οι υπόλοιπες αξίες, κατά την ηδονιστική κοσμοθεωρία, όπως η παιδεία, η φιλία, η αγάπη, η ομορφιά έχουν αξία επειδή τείνουν να αυξήσουν την ευχαρίστηση και να ελαττώσουν τον πόνο. Στην ηδονιστική ευημερία, η καλή ζωή ταυτίζεται με την ευχάριστη και απολαυστική ζωή. Το να έχεις καλή ζωή (ή υψηλό επίπεδο ευημερίας) σημαίνει να νιώθεις ωραία. Εν συντομία, η αξία της ζωής σχετίζεται με το πόσο ευχαρίστηση και δυσαρέσκεια περιέχει. Όσο μεγαλύτερο το ισοζύγιο ευχαρίστησης και πόνου, τόσο μεγαλώνει ο βαθμός ευημερίας. Η θεώρηση του ηδονιστικής ευημερίας έχει δεχτεί κριτική για το

λόγο ότι οι άνθρωποι επιθυμούν και νοιάζονται και για άλλα πράγματα πέρα από την ευχαρίστηση. Ειδάλλως, θα μπορούσαμε να ορίσουμε την ευημερία μόνο βάσει του τι επιθυμούμε.

Ευδαιμονισμός και ευημερία

Σύμφωνα με τον ευδαιμονισμό, η ευημερία συνιστά το μέσο και οδηγεί στην ολοκλήρωση και την επίτευξη του χαρακτήρα και της φύσης του ανθρώπου. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, το να ζεις καλά προϋποθέτει να ζεις σε αρμονία και σύμφωνα με τα πρότυπα του άριστου (Kraut, 2007). Η ευημερία, βάσει της ευδαιμονικής προσέγγισης, εναπόκειται στην πραγμάτωση των ανθρώπινων δυνατοτήτων (Ryff 1995), καθώς θεωρείται ότι δεν είναι πάντα θετικά τα αποτελέσματα από την επίτευξη των ανθρώπινων επιθυμιών, ούτε προωθούν απαραίτητα την ανθρώπινη ευημερία, αν και μπορεί να παράγουν ευχαρίστηση (Ryan and Deci, 2001). Σύμφωνα με τους Huppert et al. 2009, η ευδαιμονική προσέγγιση δημιουργεί τη γέφυρα ανάμεσα στην ιδιωτική σφαίρα της προσωπικής ευτυχίας και στα ζητήματα δημόσιου χαρακτήρα που αφορούν τις ικανότητες, τις ελευθερίες και τις ευκαιρίες των ανθρώπων. Όμως, λόγω της φύσης του ατόμου και της μοναδικότητάς του, η επίτευξη της ευδαιμονίας διαφέρει από άνθρωπο σε άνθρωπο και σχετίζεται με την ιδιαίτερη φύση του (Haybron, 2008). Οι ευδαιμονικές θεωρίες έχουν δεχθεί κριτική, για το γεγονός ότι υπονοούν πως κάτι μπορεί να είναι ευεργετικό για το προσωπικό καλό του ατόμου, ακόμα και αν το άτομο δεν το θέλει, δεν του αρέσει ή δεν το επιθυμεί (Sumner, 1996. Alexandrova, 2007).

Το μεγαλύτερο μέρος των ερευνητών υιοθετεί την ηδονιστική προσέγγιση της ευημερίας. Ωστόσο, υπάρχει και μία μερίδα ερευνητών οι οποίοι υποστηρίζουν ότι είναι απαραίτητη και η μελέτη της ευδαιμονικής της προσέγγισης. Η ατομική ευημερία, ιδωμένη από τη σκοπιά της ψυχολογίας και της φιλοσοφίας, αποτελείται από την ικανοποίηση από τη ζωή (η οποία καλύπτει όλες τις πτυχές της ζωής, συμπεριλαμβανομένων και των παραγόντων που αφορούν στις διαπροσωπικές σχέσεις) σε συνδυασμό με την ηδονιστική αντίληψη για την ευτυχία. Επιπλέον, όταν αναζητούμε πρότυπα υπέρ της ποιότητας της ζωής μας, αναφερόμαστε σε μια ευρύτερη έννοια που είναι η ανθρώπινη επιθυμία για σφαιρική ολοκλήρωση. Για παράδειγμα, το άτομο δεν θέλει να μεγιστοποιεί μόνο την προσωπική του

ευχαρίστηση, αλλά συγχρόνως εξετάζει πώς θεσμικοί, περιβαλλοντικοί, προσωπικοί και διαπροσωπικοί παράγοντες επηρεάζουν ολόκληρη τη ζωή του.

Με την ευρύτερη έννοια ο όρος ευημερία σημαίνει ευμάρεια, δηλαδή ευζωία, άνετη διαβίωση. Η ευημερία αποτελεί μια σχετικά ασαφή έννοια, η οποία είναι αρκετά δύσκολο να οριστεί, καθώς περιλαμβάνει ένα ευρύ και ποικιλόμορφο φάσμα στοιχείων. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα, μια σωστή μέτρηση της ευημερίας να λαμβάνει υπόψιν αυτή την ευρεία ποικιλομορφία της (Bleys, 2011).

Ένας ακόμη ορισμός της ευημερίας, με εξαιρετικό ενδιαφέρον, είναι εκείνος που παρουσιάστηκε από τη Rachel Dodge, η οποία διατυπώνει την ευημερία ως “το σημείο ισορροπίας μεταξύ των πόρων ενός ατόμου και των προκλήσεων που αντιμετωπίζει” (Dodge et al, 2012). Σύμφωνα με αυτό τον ορισμό, η ευημερία είναι σταθερή, όταν τα άτομα έχουν τους ψυχολογικούς, κοινωνικούς και φυσικούς πόρους που χρειάζονται για να καλύψουν μια συγκεκριμένη ψυχολογική, κοινωνική ή/και σωματική πρόκληση. Στην περίπτωση που τα άτομα έχουν περισσότερες ή λιγότερες προκλήσεις από πόρους, η ζυγαριά της ευημερίας τους γέρνει. Κάθε φορά που ένα άτομο συναντά μια πρόκληση, το σύστημα των προκλήσεων και των πόρων έρχεται σε μια κατάσταση ανισορροπίας, καθώς το άτομο αναγκάζεται να προσαρμόσει τους πόρους του, για να ανταποκριθεί στη συγκεκριμένη πρόκληση (Jackson, 2013).

Ο παραπάνω ορισμός επαληθεύεται από την θεωρία ιεράρχησης των αναγκών του ανθρωπιστή ψυχολόγου Abraham Maslow. Ο Maslow υποστήριξε, ότι οι δράσεις των ανθρώπων ωθούνται από τα κίνητρα για ικανοποίηση συγκεκριμένων αναγκών. Στην ερευνητική εργασία του με τίτλο "A Theory of Human Motivation" που δημοσιεύτηκε το 1943 σύστησε για πρώτη φορά την έννοια της ιεράρχησης των ανθρώπινων αναγκών υποδεικνύοντας ότι οι άνθρωποι προσπαθούν πρωτίστως να ικανοποιήσουν τις βασικές τους ανάγκες, προτού προχωρήσουν στην ικανοποίηση άλλων πιο σύνθετων αναγκών. Η θεωρία του Maslow απεικονίζεται με τη μορφή πυραμίδας, όπου στα κατώτερα επίπεδα της πυραμίδας απαντώνται οι βασικότερες ανθρώπινες ανάγκες (νερό, τροφή, στέγη, ασφάλεια), ενώ όσο οι άνθρωποι κινούνται προς την κορυφή της πυραμίδας οι ανάγκες γίνονται περισσότερο ψυχολογικές και κοινωνικές.

Οι περισσότεροι σύγχρονοι ερευνητές συμφωνούν ότι η ευημερία είναι ένα πολυδιάστατο εννοιολογικό κατασκεύασμα, που συμπεριλαμβάνει συναισθηματικά, κοινωνικά και λειτουργικά στοιχεία. Παρόλα αυτά, εξακολουθούν να υπάρχουν

διαφωνίες ως προς το ποια συστατικά θα πρέπει να συμπεριλαμβάνονται σε μια έγκυρη θεωρία και μέτρηση της. Ορισμένοι ερευνητές έχουν προτιμήσει να αγνοήσουν την πολύπλευρη φύση της ευημερίας, υπολογίζοντας μόνο μία διάσταση της (π.χ. την ικανοποίηση από τη ζωή), παραλείποντας κατά αυτόν τον τρόπο άλλες σημαντικές πτυχές της (βλέπε κεφάλαιο 4, ενότητα 4.3.3 Υποκειμενικοί δείκτες, δείκτης υποκειμενικής ευημερίας - Subjective Well-Being – SWB των Gallup και Healthways).

2.2 Οικονομική επιστήμη και ευημερία

Στην οικονομική επιστήμη ο όρος αναφέρεται στην έννοια της άνεσης και της βελτίωσης των συνθηκών ζωής μιας κοινωνίας, με βάση το εισόδημα της. Υπάρχουν πάρα πολύ ορισμοί για την ευημερία, ο πλέον διάσημος όμως, είναι αυτός του «Ωφελισμού».

Ειδικότερα, πριν δύο αιώνες, οι οικονομικοί φιλόσοφοι Jeremy Bentham και John Stuart Mill εισήγαγαν την έννοια του «ωφελιμισμού» στο δημόσιο διάλογο, υποδεικνύοντας ότι οι κυβερνήσεις πρέπει να δρουν, για να δημιουργούν το μέγιστο καλό για το μεγαλύτερο αριθμό ατόμων, αντί να επικεντρώνονται μόνο στον οικονομικό πλούτο. Ο «ωφελισμός» αποτελεί θεμελιώδη λίθο της οικονομικής θεωρίας. Σύμφωνα με την οικονομική της ευημερίας, οι επιλογές μεταξύ διαφορετικών εναλλακτικών επιλογών λαμβάνονται βάση μιας σειράς προτίμησης που αναπαριστάται από μια συνάρτηση χρησιμότητας. Ο άνθρωπος έχει ως κριτήριο των επιλογών του την μεγιστοποίηση της ωφέλειας, χρησιμότητας ή ευχαρίστησης και αρνητικά την ελαχιστοποίηση του κόστους ή της δυσαρέσκειας. Επομένως, όλες οι καταστάσεις επιλογών, με τις οποίες έρχεται αντιμέτωπος ο άνθρωπος, αξιολογούνται με βάση το μέγεθος της ευχαρίστησης και της δυσαρέσκειας ή πόνου. Σύμφωνα με αυτή την υπόθεση, ένα λογικό άτομο επιλέγει μεταξύ δύο καταστάσεων αυτήν που του προκαλεί τη μεγαλύτερη ωφελιμότητα ή ευχαρίστηση. Η ατομική ευημερία του ανθρώπου μπορεί να μετρηθεί από το μέγεθος της ωφελιμότητας ή ευχαρίστησης που του προκαλούν οι διάφορες επιλογές του. Οι οικονομολόγοι κατέβαλαν προσπάθειες για να μοντελοποιήσουν αριθμητικά την έννοια της ωφέλειας.

Οι δυο συλλήψεις της ωφέλειας που έχουν αναπτυχθεί είναι η σειριακή και η απόλυτη. Η σειριακή/ιεραρχική βασίζεται σε ταξινομημένα στοιχεία και οδήγησε στον συμπεριφορισμό και στην ερμηνεία της θεωρίας επιλογών. Αυτή η σύλληψη

υποστηρίζει πως η μέτρηση της ευημερίας προκύπτει από την παρατήρηση της κατανάλωσης. Σε αντίθεση, η απόλυτη/αριθμητική σύλληψη της ωφέλειας επικεντρώνεται στις προσωπικές εμπειρίες του ατόμου, εστιάζοντας στο πώς το άτομο βιώνει τις παροχές, την ικανοποίηση των αναγκών του, την απόλαυση, την υγεία και την ευτυχία.

Ο όρος χρησιμότητα στην οικονομική επιστήμη, αποτελεί μια έννοια που παρέχει ένα τρόπο σύγκρισης της ικανοποίησης που λαμβάνει ένα άτομο από τα διάφορα επίπεδα κατανάλωσης των διαφορετικών αγαθών που χρησιμοποιεί. Η «χρησιμότητα» ενός αγαθού πηγάζει από τη δυνατότητα που έχει να ικανοποιήσει μια ανθρώπινη ανάγκη και προσδιορίζει το βαθμό ικανοποίησης που προσφέρει στο χρήστη του. Η έννοια της χρησιμότητας εισήχθη από τους νεοκλασικούς οικονομολόγους και αποτέλεσε ένα θεμέλιο λίθο της οικονομικής της ευημερίας.

Η οικονομική της ευημερίας (welfare economics) είναι ο κλάδος της οικονομικής επιστήμης που ασχολείται με κανονιστικά ζητήματα, όχι δηλαδή με το πώς λειτουργεί μία οικονομία, αλλά με την αξιολόγηση του πόσο καλά λειτουργεί. Έχει ως σκοπό την αξιολόγηση της απόδοσης της οικονομίας και των πολιτικών επιλογών που έχουν σχέση με αυτήν. Ασχολείται με την άριστη κατανομή των πόρων – τί, πώς και για ποιον- και με την ευημερία όλων των μελών της κοινωνίας. Μας βοηθάει να προβλέψουμε τις συνέπειες των αποφάσεων της οικονομικής πολιτικής, το κατά πόσο, δηλαδή, η κατάσταση που αναμένουμε να υπάρξει με την λήψη των αποφάσεων είναι καλύτερη ή χειρότερη από την αρχική.

Οι προτάσεις της οικονομικής ευημερίας εξαρτώνται άμεσα από τις ηθικές θεωρήσεις ή αξιολογικές κρίσεις, δηλαδή από υποκειμενικές εκτιμήσεις εναλλακτικών καταστάσεων. Έχει, λοιπόν, σημασία να δηλώνεται ρητά από την αρχή το είδος των ηθικών πεποιθήσεων, από το οποίο θα εξαρτηθούν τα συμπεράσματά μας. Επειδή, όμως, οι ηθικές πεποιθήσεις είναι άκρως υποκειμενικές, θα πρέπει να στηρίζονται πάνω σε προτάσεις οι οποίες λαμβάνουν ευρεία και κοινή αποδοχή.

Μείζον ζήτημα στην οικονομία της ευημερίας αποτέλεσε η σχέση ανάμεσα στην ατομική και στην κοινωνική ευημερία. Ακόμη, η επιστημονική κοινότητα απασχολήθηκε ιδιαίτερα με το θέμα της κατασκευής μιας κοινωνικής συνάρτησης, μέσα στην οποία θα μπορούσε να εκφραστεί η ευημερία ως μέγεθος, μέσα σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικό πλαίσιο.

Η «συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας» που αναπτύχθηκε από τους Bergson-Samuelson έχει τις ρίζες της στην ατομικιστική φιλοσοφία του δυτικού πολιτισμού. Σύμφωνα με αυτή την ατομικιστική ηθική, «μετράνε» μόνο οι προτιμήσεις των ατόμων τα οποία συνθέτουν την κοινωνία. Έτσι, υπάρχει συμφωνία μεταξύ των οικονομολόγων ότι η κοινωνική ευημερία είναι συνάρτηση της ευημερίας κάθε ενός από τους πολίτες. Επιπλέον ο χάρτης ευημερίας του κάθε ατόμου ταυτίζεται με τον χάρτη αδιαφορίας του, δηλαδή οι ατομικοί καταναλωτές είναι οι καλύτεροι κριτές της δικής τους ευημερίας. Μαθηματικά, η κοινωνική ευημερία εκφράζεται σαν συνάρτηση των δεικτών ωφελιμότητας/χρησιμότητας των ατόμων που συνθέτουν την κοινωνία.

Τα τελευταία χρόνια έχει πραγματοποιηθεί μια θεμελιώδης στροφή στον τρόπο μέτρησης της ευημερίας. Ενώ, λοιπόν, η παραδοσιακή νεοκλασική θεωρία προσπαθεί να ανιχνεύσει την ευημερία των καταναλωτών μέσω των καμπυλών αδιαφορίας, θεωρώντας ότι οι ατομικές προτιμήσεις αντανακλώνται στην καταναλωτική συμπεριφορά και συνεπώς μπορούν να συναχθούν μέσω του μηχανισμού τιμών, η νέα προσέγγιση υποστηρίζει, ότι ο καλύτερος τρόπος για να αποκαλυφθούν οι προτιμήσεις των ανθρώπων είναι απλώς να τους ρωτήσουμε (Nicholson και Snyder, 2008) . Η χρησιμότητα των νεοκλασικών, δίνει λοιπόν τη θέση της στην άμεση μέτρηση της ευημερίας (Fleurbaey και Blanchet, 2013).

Η θεωρία της υποκειμενικής ευημερίας αποτελεί μια πρόσφατη προσέγγιση στην οικονομική επιστήμη, η οποία εστιάζει σε παράγοντες που δεν μπορούν να εκτιμηθούν με τους συμβατικούς οικονομικούς δείκτες, όπως είναι το ΑΕΠ ή το εισόδημα. Το βασικό επιχείρημα των υποστηρικτών της υποκειμενικής ευημερίας είναι ότι η οικονομική μεγέθυνση είναι μόνο ένα μέρος της εξίσωσης που αφορά στην ευημερία των ανθρώπων. Το σημαντικό είναι το πώς αντιλαμβάνονται οι ίδιοι οι άνθρωποι την έννοια της ευημερίας, αφού αυτή αποτελεί μια ατομική και επομένως υποκειμενική κατάσταση, γιατί μόνο ο ίδιος ο άνθρωπος ξέρει πώς αισθάνεται για τον εαυτό του και τη ζωή του. Η ευημερία είναι σίγουρα ένα πολυδιάστατο φαινόμενο που αποτελείται τόσο από αντικειμενικούς παράγοντες (όπως το εισόδημα, οι κοινωνικο-δημογραφικοί παράγοντες, τα γεωγραφικά και θεσμικά χαρακτηριστικά της περιοχής/χώρας, όπου διαμένει το άτομο), όσο και από υποκειμενικούς (ατομικούς και διαπροσωπικούς παράγοντες). Θα ήταν αρκετά απλοϊκό να υποθέσουμε ότι αθροίζοντας απλώς υποκειμενικά δεδομένα θα μπορούσαμε να καταλήξουμε σε ένα αξιόπιστο πρότυπο για τη δημόσια ευχαρίστηση/δυσαρέσκεια. Σε μια τέτοια

περίπτωση, υπεύθυνες για το αποτέλεσμα θα ήταν αμιγώς υποκειμενικές στάσεις και προσωπικά ή κοινωνικο-πολιτισμικά χαρακτηριστικά (αισιοδοξία, απαισιοδοξία, ταπεινοφροσύνη κ.λπ.), και δεν θα διαδραμάτιζαν κανένα ρόλο οι υπερ-ατομικοί και θεσμικοί παράγοντες. Συμπερασματικά, η κοινωνική ευημερία είναι αποτέλεσμα τόσο ατομικών-υποκειμενικών όσο και κοινωνικών-αντικειμενικών και θεσμικών παραγόντων.

3. ΤΟ ΑΕΠ ΩΣ ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ

3.1 Εννοιολογική οριοθέτηση

Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν ή ΑΕΠ (Gross domestic product ή GDP) ορίζεται ως το άθροισμα της αγοραίας αξίας των νέων τελικών αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται σε μια χώρα εντός μιας συγκεκριμένης χρονικής περιόδου, συνήθως ενός έτους (Abel και Bernanke, 2000).

Η αγοραία αξία χρησιμοποιείται για να καταστήσει δυνατή την άθροιση ανομοιογενών αγαθών και υπηρεσιών, που μετρούνται σε διαφορετικές μονάδες. Νέα αγαθά και υπηρεσίες, διότι οι αγοραπωλησίες που αφορούν παραγωγή προηγούμενης χρήσης δεν προσμετρώνται στο ΑΕΠ, και ο όρος τελικά αγαθά και υπηρεσίες αναφέρεται στο ότι όσα χρησιμοποιούνται εντός της ίδιας χρήσης ως εισροές στην παραγωγική διαδικασία άλλων αγαθών και υπηρεσιών δεν συνυπολογίζονται. Ειδάλλως, θα προέκυπτε πρόβλημα διπλής ή και πολλαπλής άθροισης των ενδιάμεσων αγαθών και υπηρεσιών, με αποτέλεσμα να διογκωνόταν πλασματικά η αξία της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας, ιδίως σε τομείς με πολλά στάδια παραγωγής. Με άλλα λόγια, το ΑΕΠ αφορά τη συνολική αξία όλων των νέων τελικών αγαθών (υλικών και άυλων) που παρήχθησαν εντός μιας χώρας σε διάστημα ενός έτους, ακόμα και αν μέρος αυτού παρήχθη από παραγωγικές μονάδες που ανήκουν σε κατοίκους του εξωτερικού.

Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν : Α.Ε.Π. ή Α.Ε.Ε είναι το Προϊόν ή Εισόδημα που αποκτούν οι πολίτες μιας χώρας. Με άλλα λόγια είναι η συνολική αξία όλων των τελικών αγαθών (υλικών και άυλων) που αποκτούν οι πολίτες μιας χώρας σε διάστημα ενός έτους. Διαφέρει από το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, διότι περιλαμβάνει το εισόδημα των πολιτών της χώρας το οποίο απέκτησαν στο εξωτερικό και αποκλείει το εισόδημα των αλλοδαπών που απέκτησαν σ' αυτή τη χώρα.

Τα στοιχεία από τα οποία υπολογίζεται το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν συγκεντρώνονται από τη στατιστική υπηρεσία κάθε χώρας και καθίστανται αντικείμενο επεξεργασίας στα πλαίσια ενός εκτεταμένου και πολύπλοκου λογιστικού συστήματος, του ΣΕΛ (Σύστημα Εθνικών Λογαριασμών). Η θεμελιώδης ταυτότητα των εθνικών λογαριασμών είναι η εξής:

Συνολική παραγωγή = Συνολική δαπάνη = Συνολικό εισόδημα

Κριτική ανάλυση του ΑΕΠ και διερεύνηση εναλλακτικών δεικτών ευημερίας των σύγχρονων κοινωνιών

Καλείται ταυτότητα, διότι είναι αληθής εξ ορισμού, και υποδηλώνει, ότι υπάρχουν τρεις εναλλακτικοί τρόποι μέτρησης της τρέχουσας οικονομικής δραστηριότητας, που καταλήγουν στο ίδιο αποτέλεσμα: παραγωγή, δαπάνη και εισόδημα.

Στον ακόλουθο πίνακα συνοψίζονται τα αριθμητικά δεδομένα υπολογισμού, ανά τρίμηνο, του ελληνικού ΑΕΠ, για τα έτη 2018-2019 με τις ανωτέρω τρεις προσεγγίσεις, όπως παρουσιάζονται στο αρχείο δεδομένων εθνικών λογαριασμών της ΕΛΣΤΑΤ

Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν σε αγοραίες τιμές	2017		2018				2019			
	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	
Προσέγγιση παραγωγής	45344	45654	45681	46339	46480	46628	47050	46883	46486	
Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία (σε βασικές τιμές)	39490	39697	39852	40201	40467	40424	40913	40786	40474	
+ Φόροι επί των προϊόντων	6254	6374	6221	6515	6421	6586	6500	6479	6375	
- Επιδοτήσεις επί των προϊόντων	400	417	392	377	409	382	363	382	362	
Προσέγγιση δαπάνης	45344	45654	45681	46339	46480	46628	47050	46883	46486	
Τελική καταναλωτική δαπάνη	39884	40056	40127	40447	40429	40690	41029	41039	41298	
Νοικοκυριών & ΜΚΙΕΝ	30899	31116	31448	31566	31412	31627	31677	31883	32193	
Γενικής Κυβέρνησης	8986	8940	8679	8882	9017	9063	9352	9156	9104	
+ Ακαθάριστος σχηματισμός κεφαλαίου	5581	5276	5529	7285	5573	6124	6104	5732	5082	
Ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου	6232	4855	5583	5365	4518	5427	5230	5423	5329	
Μεταβολή αποθεμάτων	-651	421	-53	1920	1054	698	874	309	-246	
+ Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	15570	15938	16587	16893	17217	17232	17468	17852	17110	
- Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	15691	15616	16563	18286	16739	17418	17552	17740	17005	
Προσέγγιση εισοδήματος	45344	45654	45681	46339	46480	46628	47050	46883	46486	
Αμοιβές εξαρτημένης εργασίας	15072	15289	15385	15488	15619	16028	16287	16322	16380	
+ Ακαθάριστο λειτουργικό πλεόνασμα / μικτό εισόδημα	23387	23537	23794	24059	24428	23821	23960	23810	23922	
+ Φόροι επί της παραγωγής και των εισαγωγών	7997	7897	7553	7869	7527	7921	7894	7882	7329	
- Επιδοτήσεις	1112	1070	1051	1077	1095	1142	1090	1131	1145	

ΠΙΝΑΚΑΣ: ΑΕΠ Ελλάδος (Σε εκατ. € σε τρέχουσες τιμές)

Κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εγχώριο Εισόδημα (Per capita) είναι το εισόδημα που αναλογεί κατά μέσο όρο σε κάθε κάτοικο μιας συγκεκριμένης περιοχής (χώρα, πόλη, περιφέρεια κτλ), ανεξάρτητα από τη συμμετοχή του στην παραγωγική διαδικασία, σε ένα συγκεκριμένο χρόνο. Εναλλακτικά, είναι το σύνολο του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος ή εισοδήματος μιας χώρας διαιρούμενο με τον συνολικό πληθυσμό της. Θεωρείται ένα μέτρο το οποίο χρησιμοποιείται ευρέως για τις διάφορες συγκρίσεις μεταξύ των χωρών.

Τις περισσότερες φορές, ώστε να μην υπάρχει διαστρέβλωση στις διακρατικές συγκρίσεις λόγω των διαφορών στο κόστος ζωής που δεν αντικατοπτρίζονται στις

οικονομικές ανταλλαγές, χρησιμοποιείται το κατά κεφαλή εισόδημα σε ισοτιμία αγοραστικής δύναμης (Purchasing Power Parity ή PPP) και η μονάδα που χρησιμοποιείται είναι το παγκόσμιο δολάριο. Όταν στόχος είναι η σύγκριση του επίπεδου ζωής ανάμεσα σε δύο χώρες, η προσαρμογή των αλλαγών της ισοτιμίας αγοραστικής δύναμης αντικατοπτρίζει καλύτερα τι μπορεί να αγοράσει ο πληθυσμός με τα χρήματά του.

3.2 Η επιρροή του ΑΕΠ στη σύγχρονη κοινωνία

Το ΑΕΠ θεωρείται από τους περισσότερους οικονομολόγους και νομικούς σαν ο κύριος δείκτης ευημερίας μιας χώρας και η αύξηση του αποτελεί τον πρωταρχικό στόχο κάθε κυβέρνησης. Αποτελεί την κεντρική έννοια γύρω από την οποία διαμορφώνεται το Σύστημα Εθνικών Λογαριασμών (ΣΕΛ). Το ΣΕΛ αποτελεί το βασικό εργαλείο για τη μελέτη της οικονομικής και κοινωνικής διάρθρωσης της αναπτυξιακής διαδικασίας μιας χώρας. Έχοντας ως υπόβαθρο το ΣΕΛ έγινε δυνατή η ποσοτικοποίηση της οικονομικής πολιτικής, εκτιμήθηκαν και μπήκαν αριθμοί σε συγκεκριμένα μεγέθη π.χ. κατανάλωση, επένδυση κ.λπ. και αναδείχθηκαν οι διασυνδέσεις τους. Συνοπτικά, σε όλη τη μεταπολεμική περίοδο το ΑΕΠ ήταν ο βασικός και πιο περιεκτικός δείκτης αποτύπωσης της οικονομικής δραστηριότητας μιας χώρας αλλά και της ευημερίας του λαού της.

Υπάρχουν αρκετές ενδείξεις που κάνουν αντιληπτή την επίδραση του ΑΕΠ στις σύγχρονες κοινωνίες. Οι πολιτικοί παρουσιάζουν και αναφέρουν το ΑΕΠ συνεχώς σε κυβερνητικά έγγραφα που καθορίζουν τους οικονομικούς στόχους και τα πλάνα των κυβερνήσεων. Το ΔΝΤ και η Παγκόσμια Τράπεζα χρησιμοποιούν το ΑΕΠ για να διαμορφώσουν πολιτικές και να καθοριστούν πώς και ποια προγράμματα χρηματοδοτούνται ανά τον κόσμο. Οι παγκόσμιες αγορές είναι επίσης ευαίσθητες στις διακυμάνσεις και προβλέψεις του ΑΕΠ, με τις θετικές προβλέψεις να φέρουν αισιοδοξία, ενώ με τις αρνητικές να φέρουν απαισιοδοξία για το οικονομικό κλίμα. Επίσης, οι τράπεζες σε εγχώριο επίπεδο προσαρμόζουν και σχηματίζουν την πολιτική τους βάση της προσδοκίας σχετικά με το άνοδο του ΑΕΠ και τον πληθωρισμό. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης έχουν την τάση να προβάλλουν και να ενημερώνουν συχνά το τηλεοπτικό κοινό τους για τη διαμόρφωση του. Οι ιδιωτικές επιχειρήσεις θεωρούν την αύξηση του ΑΕΠ σημαντικό παράγοντα του γενικότερου επενδυτικού κλίματος. Τέλος, ακόμα και η αυτοπεποίθηση των πελατών, που καθορίζει την καταναλωτική

τους συμπεριφορά, επηρεάζεται από τις προσδοκίες για την αύξηση του ΑΕΠ (Bergh, 2009).

Το ΑΕΠ παραμένει το πιο ευρέως χρησιμοποιούμενο μέτρο της οικονομικής προόδου και μέτρησης της ευημερίας, διότι αποτελεί ένα εύχρηστο εργαλείο που παρέχει τη δυνατότητα για διαχρονικές και διεθνείς συγκρίσεις. Κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει ότι αποτελεί έναν σημαντικό οικονομικό δείκτη. Ωστόσο, ολοένα και περισσότερο, διαφαίνεται ένας έντονος διεθνής σκεπτικισμός, σχετικά με το αν είναι ικανός να παρέχει μια πλήρη εικόνα της οικονομικής και κοινωνικής κατάσταση μιας χώρας.

3.3 Αδυναμίες και προβληματισμοί της χρήσης του ΑΕΠ

Εδώ και μισό αιώνα περίπου, η χρήση του ΑΕΠ ως δείκτη ευημερίας και ανάπτυξης έχει δεχτεί εκτεταμένη και πολύπλευρη κριτική. Η σταδιακή συνειδητοποίηση των περιβαλλοντικών και κοινωνικών επιπτώσεων του επικρατούντος μοντέλου οικονομικής μεγέθυνσης αποτέλεσε τον καταλύτη για την αμφισβήτηση του ΑΕΠ. Ο πρώτος βέβαια που διατύπωσε επιφυλάξεις για τους κινδύνους στρεβλής χρήσης του ήταν ο ίδιος ο εμπνευστής του και βασικός αρχιτέκτονας του ΣΕΛ των ΗΠΑ κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου, Simon Kuznets. Μιλώντας ενώπιον του Κογκρέσου το 1934, χαρακτήρισε το ΑΕΠ εξειδικευμένο εργαλείο και προειδοποίησε για τους κινδύνους υπεραπλούστευσης της χρήσης του για σκοπούς διαφορετικούς από εκείνους για τους οποίους κατασκευάστηκε (Kuznets, 1934, στο Costanza et al, 2009). Ο Simon Kuznets είχε αναφέρει χαρακτηριστικά στην ομιλία του πως: «Η ευημερία ενός έθνους μόνο κατά τύχη θα μπορούσε να απεικονιστεί από το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν». Η αποδοχή όμως του ΑΕΠ κατά τη σύσκεψη του Bretton Woods το 1944 και η υιοθέτησή του μεταπολεμικά από τους νεοσύστατους τότε θεσμούς της παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης, συνέβαλαν στη σταδιακή άνοδο του στην κορυφή των μακροοικονομικών δεικτών.

Παρακάτω παρουσιάζονται οι κυριότεροι λόγοι της ασκηθείσας στο ΑΕΠ κριτικής

Αποκλεισμός των δραστηριοτήτων που βρίσκονται εκτός σφαίρας συναλλαγών

Πολλές υπηρεσίες από τις οποίες οι άνθρωποι αντλούν χρησιμότητα (π.χ. εργασίες νοικοκυριού, φροντίδα παιδιών και ηλικιωμένων, εθελοντική εργασία)

διατίθενται εκτός αγοράς, άρα εκτός μηχανισμού τιμών, με αποτέλεσμα να αγνοούνται εντελώς κατά τον υπολογισμό του ΑΕΠ (Van den Bergh, 2007). Αντίθετα, προσμετρώνται όταν παρέχονται επί πληρωμή (π.χ. οικιακή βοήθος, ιδιωτικός παιδικός σταθμός). Αυτό σημαίνει, ότι η μεταφορά δραστηριοτήτων από τη μη αγοραία στην αγοραία σφαίρα της οικονομίας προκαλεί μια τεχνητή αύξηση του ΑΕΠ, που όμως δεν αντανακλά πραγματική μεταβολή της ευημερίας, με την έννοια ότι πολλές από τις δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα εκτός αγοράς συμβάλλουν στη διαφύλαξη του κοινωνικού ιστού και στην ενίσχυση των οικογενειακών δεσμών. Επίσης, στις αναπτυσσόμενες χώρες, η μετάβαση από την ανεπίσημη στην επίσημη οικονομία συνεπάγεται κατά κανόνα μαζική εγκατάλειψη της υπαίθρου από τους μέχρι τότε αυτοσυντηρούμενους μικροκαλλιεργητές και σώρευσή τους σε πόλεις, ζώντας υπό άθλιες συνθήκες διαβίωσης. Η αλλαγή αυτή συνοδεύεται μεν από αύξηση του ΑΕΠ, αλλά οι επιπτώσεις της επί της ευημερίας είναι κάθε άλλο παρά θετικές, τουλάχιστον σε βραχύ και μεσοπρόθεσμο ορίζοντα, (Van den Bergh, 2007).

Άλλος ένας προβληματισμός είναι ότι η τρέχουσα οικονομική δραστηριότητα αφανίζει τα οικοσυστήματα, μειώνοντας κατά αυτόν το τρόπο τις υπηρεσίες, που μέχρι τώρα, προσφέρονταν από αυτά στους ανθρώπους κυριολεκτικά δωρεάν (όπως παροχή τροφής και νερού, ροή ύλης και ενέργειας, απορρόφηση ρύπων, ρύθμιση κλίματος και αναψυχή). Για παράδειγμα, το 1997, υπολογίστηκε ότι τα παγκόσμια οικοσυστήματα πρόσφεραν έσοδα των οποίων η αξία υπολογίστηκε κατά μέσο όρο γύρω στα 33 τρις \$ το χρόνο. Αυτό το ποσό ήταν σημαντικά πιο μεγάλο από το συνολικό παγκόσμιο ΑΕΠ εκείνης της εποχής, περίπου 1,8 φορές περισσότερο από το παγκόσμιο ΑΕΠ της ίδιας χρονιάς (18 τρις \$) (Costanza, d'Arge et al., 1997).

Παραοικονομία

Ένα άλλο τμήμα της οικονομικής δραστηριότητας που δεν συνυπολογίζεται στο επίσημο ΑΕΠ είναι η λεγόμενη παραοικονομία. Πρόκειται τόσο για “νόμιμες” δραστηριότητες, που αποκρύπτονται συνήθως για λόγους φοροδιαφυγής, όσο και για παράνομες δραστηριότητες, π.χ. εμπόριο ναρκωτικών και τυχερά παίγνια. Βέβαια αυτές οι δραστηριότητες, που αποδοκιμάζονται νομικά, κοινωνικά και ηθικά, ίσως εύλογα δεν προσμετρώνται, δεδομένου ότι δεν προσφέρουν αύξηση της κοινωνικής ευημερίας. Ωστόσο, το επιχείρημα αυτό αφενός δεν ισχύει για όλες τις

αποκρυπτόμενες δραστηριότητες, αφετέρου το ΑΕΠ δεν θέτει καμία αξιακή προϋπόθεση στη μέτρησή του.

Βασικές ανάγκες και ΑΕΠ

Βασικές ανάγκες όπως νερό, τροφή, στέγαση, συντροφιά, σεβασμός δεν μπορούν να αντικατασταθούν και δεν είναι σημαντικότερες από πολυτελείς υπηρεσίες και καταναλωτικά αγαθά. Η υποκατάσταση αγαθών έχει περιορισμένο εύρος, παραδείγματος χάρη, ένα ακριβό αμάξι μπορεί να στοιχίζει όσοι 10 τόνοι ρυζιού. Η πραγματική αξία τους όμως για τον άνθρωπο και την κοινωνία είναι τελείως διαφορετική. Έτσι, η αύξηση της κατανάλωσης προϊόντων, που έχει σαν συνέπεια την αύξηση του ΑΕΠ, δεν αντικατοπτρίζει την έλλειψη βασικών αναγκών όπως η ηρεμία, ο καθαρός αέρας και η άμεση πρόσβαση στη φύση, τα οποία και δεν προσμετρώνεται στο ΑΕΠ (Bergh, 2009).

Μη αποτύπωση των ανισοτήτων της κοινωνίας

Όσο αυξάνει το ΑΕΠ, υποδηλώνει και μια αύξηση στην οικονομική ευημερία των πολιτών μιας χώρας, μέσω της αύξησης του εισοδήματός τους. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ αντιστοιχεί – θεωρητικά – στο μέσο πολίτη μιας χώρας. Στην πραγματικότητα, όμως, μέσος πολίτης δεν υπάρχει. Όταν μια μικρή ελίτ στην κορυφή της κοινωνίας αυξήσει το εισόδημά της σημαντικά, αυτή η αύξηση καταγράφεται σαν να αφορά ολόκληρη την κοινωνία. Στις περισσότερες χώρες του κόσμου υπάρχει μεγάλη ανισοκατανομή του εισοδήματος και ένα σημαντικό ποσοστό του πληθυσμού απέχει πολύ από την απόλαυση του βιοτικού επιπέδου που πλασματικά του αποδίδεται από τα στατιστικά μεγέθη. Μία αρκετά άνιση διανομή του εισοδήματος μπορεί να αποβεί αρκετά επιβλαβής για την οικονομική ευημερία μιας χώρας καθώς αυξάνει την εγκληματικότητα και μειώνει την κοινωνική συνοχή (Talberth, Cobb et al., 2007). Αγνοώντας τη διανομή των κερδών, το ΑΕΠ αποκρύπτει το γεγονός ότι η αύξηση της οικονομικής δραστηριότητας δεν αφορά όλους.

Προβληματισμός στη μέτρηση της αξίας των τελικών αγαθών και υπηρεσιών

Όπως αναφέρθηκε και στην ενότητα 3.1, τελικά προϊόντα είναι εκείνα που καταναλώνονται και δεν χρησιμοποιούνται σε μετέπειτα παραγωγικό στάδιο, δεν μεταπωλούνται, δεν χαρίζονται, δεν μεταφέρονται στην κατοχή ατόμων που ζουν

εκτός των συνόρων της εκάστοτε χώρας και δεν χρησιμοποιούνται για τη παραγωγή άλλου αγαθού. Αν λάβουμε υπόψιν τη παραγωγική διαδικασία για την οικονομία στο σύνολο της, ενδιάμεσα προϊόντα (αγαθά και υπηρεσίες που χρησιμοποιούνται σαν πρώτη ύλη στην παραγωγική διαδικασία) εξαιρούνται από το ΑΕΠ ώστε να μην προσμετρηθεί η αξία τους εις διπλούν (Arnold, 2015). Κάτι τέτοιο όμως δεν συμβαίνει στην πραγματικότητα και είναι πολύ δύσκολο έως αδύνατο να ελεγχθεί.

Δημόσιος τομέας

Σημαντική κατηγορία που επίσης καλύπτεται προβληματικά από το ΑΕΠ είναι εκείνη των δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών, όπως εκπαίδευση, υγεία, ασφάλεια και υποδομές. Στους εθνικούς λογαριασμούς οι δαπάνες αυτές μετρώνται σε όρους κόστους. Η αληθινή χρησιμότητά τους για τους πολίτες είναι δύσκολο να εκτιμηθεί, καθώς τα δημόσια αγαθά εξ ορισμού δημιουργούν κίνητρα για απόκρυψη των πραγματικών προτιμήσεων και συνακόλουθα της τιμής που θα ήταν διατεθειμένος κανείς να καταβάλει για την απόλαυσή τους (Nicholson και Snyder, 2008). Επίσης, κατά τον υπολογισμό του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών συνήθως δεν λαμβάνονται υπόψιν τα αγαθά και οι υπηρεσίες που λαμβάνουν από το κράτος. Η παράλειψη αυτή δημιουργεί στρεβλώσεις, καθώς είναι φανερό, ότι δύο νοικοκυριά με ίδιο εισόδημα και διαφορετική πρόσβαση σε δημόσια αγαθά απολαμβάνουν διαφορετικό επίπεδο ευημερίας.

Άθροιση οφέλους και κόστους

Ένα κύριο θέμα είναι ότι ερμηνεύει κάθε δαπάνη ως θετικό γεγονός και δεν κάνει διαχωρισμό ανάμεσα στις δραστηριότητες που ενισχύουν την ευημερία και τις δραστηριότητες που την μειώνουν (Talberth et al., 2007). Για παράδειγμα, μια πετρελαιοκηλίδα αυξάνει το ΑΕΠ εξαιτίας του συνεπαγόμενου κόστους για το καθαρισμό και την αποκατάστασή της, αλλά είναι προφανές πως δεν ενισχύει την ευημερία (Costanza et al., 2004). Ένα σοβαρό μεθοδολογικό σφάλμα του ΑΕΠ είναι, ότι αθροίζει δαπάνες που είναι όντως ωφέλιμες για την κοινωνία με άλλες που στην πραγματικότητα αποτελούν κόστος γι' αυτή (Van den Bergh, 2007) Ενδεικτικά αναφέρεται ότι το ΑΕΠ όχι απλώς προσμετρά τη ρύπανση, αλλά την υπολογίζει μάλιστα δύο φορές: αρχικά ως παραπροϊόν της παραγωγικής διαδικασίας και ακολούθως ως δαπάνη για τον καθαρισμό της. Τέτοιου είδους δαπάνες

χαρακτηρίζονται ως «αμυντικές», με την έννοια ότι χρειάζονται για να αντισταθμίσουν τις παρενέργειες της οικονομικής δραστηριότητας, και συνεπώς η συμπερίληψή τους διογκώνει πλασματικά τα συνολικά μεγέθη. Ασφαλώς, το ΑΕΠ δημιουργήθηκε ως μέτρο της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας και ως τέτοιο δεν διακρίνει μεταξύ αγαθών και υπηρεσιών που παράγουν χρησιμότητα κι εκείνων που δεν παράγουν καθόλου ή τη μειώνουν. Από τη σκοπιά της κοινωνικής ευημερίας, ωστόσο, η άθροιση οφέλους και κόστους είναι προφανώς παράλογη (Talberth et al, 2007). Ισοδυναμεί με μια επιχείρηση, που υπολογίζει το κέρδος της αθροίζοντας έσοδα και έξοδα, αντί να αφαιρεί τα δεύτερα από τα πρώτα (Van den Bergh, 2007).

Περιβαλλοντικές καταστροφές και εξάντληση φυσικών πόρων

Ιδιαίτερο προβληματισμό δημιουργεί το γεγονός ότι η μέτρηση του ΑΕΠ ενθαρρύνει τη κατασπατάληση των φυσικών πόρων σε βαθμό πιο γρήγορο από αυτόν που απαιτείται για να ανανεωθούν. Για παράδειγμα, το να εξαφανίσεις με την υλοτομία ένα ολόκληρο δάσος αξιολογείται υψηλότερα σε όρους ΑΕΠ, από τις περιβαλλοντικές υπηρεσίες που προσφέρει το δάσος εάν παραμείνει άθικτο. Αυτές οι υπηρεσίες συμπεριλαμβανομένης της βιοποικιλότητας του περιβάλλοντος, της μείωσης των πιθανοτήτων πλημμύρας από δυνατές βροχοπτώσεις, του φιλτραρίσματος για τη βελτίωση της ποιότητας του ύδατος σε ποτάμια και λίμνες, της απομόνωσης του διοξειδίου του άνθρακα και της παραγωγής οξυγόνου - δεν αποτελούν μέρος της οικονομίας της αγοράς και δεν περιλαμβάνονται στον υπολογισμό του ΑΕΠ. Όπως έχει αναφέρει ο Χέρμαν Ντάλυ, ο ανώτερος οικονομολόγος της Παγκόσμιας Τράπεζας, “Το τωρινό εθνικό λογιστικό σύστημα αντιμετωπίζει τη γη σαν μία επιχείρηση υπό καθεστώς ρευστοποίησης” (Cobb et al., 1995).

Μια από τις πειστικότερες φωνές εναντίον του ΑΕΠ είναι εκείνη που υποστηρίζει, ότι η κατάσταση μιας οικονομίας πρέπει να προσεγγίζεται με όρους ενεργητικού και παθητικού, καθώς μόνο η αποτύπωση του κεφαλαίου της μπορεί να αποδώσει ολοκληρωμένη εικόνα για την πραγματική της θέση και τις μελλοντικές της προοπτικές (Stiglitz, 2005). Έχει επισημανθεί από τον Van den Bergh (2007) ότι αν μια επιχείρηση τηρούσε τα λογιστικά της βιβλία κατά τρόπο ανάλογο με το ΣΕΛ, τότε αυτά θα απορρίπτονταν από τις ελεγκτικές υπηρεσίες και η ίδια θα όδευε μαθηματικά προς τη χρεοκοπία. Όταν, π.χ., μια χώρα αναλώνει με εντατικό ρυθμό τον ορυκτό της πλούτο, το ΑΕΠ καταγράφει την ανάλωση αυτή θετικά, ως αύξηση του τρέχοντος

εισοδήματος, χωρίς να αποτυπώνεται πουθενά η εξάντληση του φυσικού κεφαλαίου, κατά τρόπο αντίστοιχο με την αποτύπωση της φθοράς του υλικού κεφαλαίου μέσω των αποσβέσεων (Cobb et al, 1995). Αλλά και το υλικό κεφάλαιο μπορεί να αντιμετωπιστεί στρεβλά από το υφιστάμενο ΣΕΛ. Ένας πόλεμος ή μια βιβλική φυσική καταστροφή, ενδέχεται να αυξήσουν το ρυθμό ανάπτυξης, χάρη στις υψηλές δαπάνες ανοικοδόμησης που θα απαιτηθούν (Cobb et al, 1995). Συνεπώς, η αποτύπωση του συνολικού κεφαλαίου της οικονομίας – υλικού, ανθρώπινου, περιβαλλοντικού, κοινωνικού – είναι κρίσιμη προϋπόθεση για την εξαγωγή ορθών συμπερασμάτων και κατευθύνσεων πολιτικής (Costanza et al, 2009).

Τα τελευταία χρόνια ολοένα και περισσότερα επίσημα κείμενα αντανακλούν μια τάση μετατόπισης προτεραιοτήτων από τη στενή οικονομική μεγέθυνση σε ευρύτερους στόχους πολιτικής. Σε διαφορετικές ομιλίες η επικεφαλής του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου Christine Lagarde, ο βραβευμένος με Νόμπελ οικονομολόγος Joseph Stiglitz, καθώς και ο καθηγητής του MIT Erik Brynjolfsson διατύπωσαν την άποψη πως, όπως ο κόσμος αλλάζει, έτσι πρέπει να αλλάζουν και οι τρόποι μέτρησης της ευημερίας και της προόδου.

Υπό τη νέα αυτή ολιστική προσέγγιση, η αύξηση της οικονομικής δραστηριότητας δεν μπορεί να είναι αυτοσκοπός, αλλά απλώς μέσο για την επίτευξη του απώτερου σκοπού κάθε κοινωνίας: της ατομικής και συλλογικής ευημερίας (Costanza et al, 2009), που εδράζεται στην ισορροπημένη ανάπτυξη τριών πυλώνων: οικονομικού, κοινωνικού και περιβαλλοντικού (Thomas και Evans, 2010). Έτσι, το ΑΕΠ μετρά – στην καλύτερη περίπτωση – μία μόνο εισροή της διαδικασίας, αγνοώντας τις υπόλοιπες ή στέλνοντας στρεβλωτικά μηνύματα για την εξέλιξή τους. Για παράδειγμα, η αύξηση του ελεύθερου χρόνου, που κατά κοινή παραδοχή βελτιώνει την ευημερία, επιδρά μειωτικά στο ΑΕΠ, καθώς πρόκειται για χρόνο που αφαιρείται από τον δυνάμει χρόνο εργασίας (Cobb et al, 1995, Talberth et al, 2007). Υπό μια ευρύτερη θεώρηση, όσο ο κόσμος μετακινείται σταδιακά προς ένα μεταϋλιστικό συνειδησιακό παράδειγμα, όπου η υλική ευημερία εντάσσεται πλέον σε ένα πολύ ευρύτερο κάδρο αναγκών, αξιών κι επιδιώξεων, δείκτες όπως το ΑΕΠ καθίστανται όχι απλώς ξένοι, αλλά εν τέλει εχθρικοί προς τις νέες προτεραιότητες, καθώς στρεβλώνουν τα κίνητρα και δυσχεραίνουν τον ορθό επαναπροσανατολισμό της πολιτικής.

4. ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ

4.1 Εισαγωγή

Τα προβλήματα που δημιουργούνται με τη χρήση του ΑΕΠ ως δείκτη ευημερίας έχουν αναγνωριστεί εδώ και καιρό από οικονομολόγους και ερευνητές κοινωνικών επιστημών. Ήδη, από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 έχουν κατασκευαστεί εναλλακτικές μέθοδοι και εναλλακτικοί δείκτες για την μέτρηση της ευημερίας.

Την τελευταία εικοσαετία, όμως, η ανάπτυξη νέων μεθόδων για τη μέτρηση της ευημερίας έχει λάβει μεγάλη έκταση και απασχολεί νομικούς, στατιστικούς και οικονομολόγους, όσο ποτέ. Το Νοέμβριο του 2007 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διοργάνωσε συνέδριο με τίτλο “Πέραν του ΑΕΠ: Μέτρηση της προόδου σε έναν μεταβαλλόμενο κόσμο” [COM (2009) 433 τελικό], όπου ο Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Manuel Barroso τόνισε την ανάγκη δημιουργίας και ανάπτυξης νέων δεικτών ευημερίας που είτε θα λειτουργούν συμπληρωματικά του ΑΕΠ είτε θα τον αντικαταστήσουν. Ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ-OECD) τον Οκτώβριο του 2011 παρουσίασε ένα διαδικτυακό τόπο που σχετίζεται με τη μέτρηση της προόδου των κοινωνιών. Πρόκειται για έναν χώρο συζήτησης και ανταλλαγής ιδεών που αφορούν καινοτόμους εναλλακτικούς τρόπους μέτρησης της ευημερίας. Επίσης, τον Ιανουάριο του 2008 δημιουργήθηκε από τη γαλλική κυβέρνηση η Επιτροπή Μέτρησης Οικονομικής Απόδοσης και Κοινωνικής Προόδου (Measurement of Economic Performance and Social Progress), υπό την προεδρία και το συντονισμό των Joseph Stiglitz, Amartya Sen και Jean-Paul Fitoussi, με τη συμμετοχή 22 οικονομολόγων από κορυφαία πανεπιστήμια των ΗΠΑ και της Ευρώπης. Σκοπός ήταν η έκδοση μιας αναφοράς, γνωστής και ως αναφορά Stiglitz-Sen-Fitoussi, όπου περιλάμβανε τους εξής στόχους:

- α) Εντοπισμός των ορίων του ΑΕΠ ως δείκτη των οικονομικών επιδόσεων και της κοινωνικής προόδου, καθώς και των προβλημάτων μέτρησης του
- β) Εξέταση πρόσθετων πληροφοριών, απαραίτητων για την παραγωγή πιο κατάλληλων δεικτών για την κοινωνική πρόοδο και αξιολόγηση της σκοπιμότητας εναλλακτικών εργαλείων μέτρησης
- γ) Συζήτηση της παρουσίασης των στατιστικών πληροφοριών με καταλληλότερο τρόπο.

Η Αναφορά της Επιτροπής εκδόθηκε ένα χρόνο αργότερα (CMEPSP Report, 2009) και τα αποτελέσματά της υπήρξαν καθοριστικά για την επιβεβαίωση της ανεπάρκειας του ΑΕΠ, αλλά και για τη δημιουργία νέων δεικτών και προσεγγίσεων της ευημερίας. Το 2013 οι εργασίες της επιτροπής συνεχίστηκαν σε συνεργασία με τον ΟΟΣΑ. Στα τέλη του 2018 η εν λόγω Επιτροπή δημοσίευσε νέα έκθεση, που συνοψίζει τις 13 εργασίες και τη συνεισφορά της στην εκβάθυνση των γνώσεων για τα ζητήματα της ευημερίας, αναδεικνύοντας ταυτόχρονα και νέες διαστάσεις που ανέκυψαν από τις παρατεταμένες κοινωνικές επιπτώσεις της κρίσης.

Τον Αύγουστο του 2015 οι χώρες του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών υιοθετούν την Ατζέντα για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και τους 17 Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) με ορίζοντα το 2030. Κεντρική φιλοσοφία και επιδίωξη των ΣΒΑ είναι η εναρμόνιση των τριών θεμελιωδών διαστάσεων της ανάπτυξης και ευημερίας: οικονομικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής. Οι ΣΒΑ διαδέχονται τους 8 «Στόχους Ανάπτυξης Χιλιετίας» (Millennium Development Goals) που είχαν τεθεί από τον ΟΗΕ το 2005 με ορίζοντα υλοποίησης το 2015. Τον Νοέμβριο του 2016 η Ευρωπαϊκή Ένωση παρουσίασε τη στρατηγική της προσέγγιση για την υλοποίηση των ΣΒΑ. Η παρακολούθηση της υλοποίησης καταγράφεται σε ετήσια έκθεση που εκπονεί η Eurostat.

4.2 Εμπόδια στη χρήση εναλλακτικών δεικτών

Παρ' ότι υπάρχει ευρεία συμφωνία ότι η παγκόσμια κοινωνία θα πρέπει να αγωνιστεί για μια υψηλή ποιότητα ζωής δίκαια μοιρασμένη και βιώσιμη, η επικράτηση νέων δεικτών πέραν του ΑΕΠ είναι πολύ δύσκολη και σκοντάφτει σημαντικά πάνω σε εμπόδια, όπως η γραφειοκρατική αδράνεια, τα οικονομικά συμφέροντα, η τάση των κυβερνήσεων, πανεπιστημίων και άλλων ομάδων να εργάζονται μεμονωμένα και η διαφορετική ερμηνεία που δίνει ο καθένας στους όρους ευημερία και ανάπτυξη.

Αρχικά, υπάρχουν πολλοί παράγοντες που πρέπει να ληφθούν υπόψη, καθώς αναζητούμε τον τρόπο βελτίωσης του ΑΕΠ ως μέτρο, οι οποίοι πληθαίνουν κατά την εξέταση διαφόρων δεικτών ευημερίας και ποιότητας ζωής. Υπάρχουν πολλά πολιτικά ζητήματα που πρέπει να εξεταστούν, όπως το ποιος δείκτης είναι καλύτερος και αν ο εκάστοτε δείκτης μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε οποιαδήποτε χώρα του κόσμου. Δευτερευόντως, ακόμα και αν μια χώρα έχει υψηλή βαθμολογία σε κάποιο δείκτη ευημερίας, οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής, δεν μπορούν να είναι σίγουροι ότι κάτι

τέτοιο είναι αποτέλεσμα συγκεκριμένου μείγματος πολιτικής. Και επίσης, δεν είναι δυνατό κάποια άλλη χώρα να υιοθετήσει αυτό το μείγμα πολιτικής και να είναι σίγουρη ότι οι πολίτες θα γίνουν πιο ευτυχημένοι. Ακόμη, είναι δυνατό κάποια υψηλή βαθμολογία ευημερίας να οφείλεται στο ότι κάποιοι άνθρωποι είναι πιο αισιόδοξοι και θετικοί από άλλους. Όπως καταλαβαίνουμε, κάτι τέτοιο εμπλέκει αρκετά υποκειμενικά στοιχεία σε ένα μέτρο πολύ αντικειμενικό και απλό. Πολλά ακόμη ζητήματα θα μπορούσαν να εμφανιστούν, όπως η παγκοσμιοποίηση των αγορών και η χρονική υστέρηση ως προς τις επιπτώσεις της πολιτικής.

Επίσης, έννοιες όπως η ευημερία και η ανάπτυξη, λόγω της πολυπλοκότητας της σημασιολογίας τους, είναι πολύ δύσκολο να αναλυθούν και να οριοθετηθούν. Σε πολλές χώρες του κόσμου λαμβάνουν χώρα συνέδρια, δημιουργούνται επιτροπές και καταρτίζονται νέοι δείκτες οι οποίοι προσπαθούν να συλλάβουν όλες τις πτυχές της ανθρώπινης ευημερίας. Όμως, επειδή η ευημερία είναι μια πολυδιάστατη έννοια, οι δείκτες αυτοί αποτυγχάνουν να συλλάβουν όλες τις πτυχές της, αφού κάθε ένας εστιάζει σε διαφορετικούς τομείς αυτής, αναδεικνύοντας όμως με αυτό τον τρόπο τις πολλαπλές διαστάσεις της. Δεν μπορείς όμως να ξεκινήσεις να μετρήσεις κάτι όταν δεν το έχεις ορίσει εξαρχής. Αυτό αποτελεί και το μεγαλύτερο εμπόδιο στην επικράτηση της χρήσης των εναλλακτικών δεικτών, το ότι δεν υπάρχει ένας ακριβής ορισμός κοινά αποδεκτός από όλους.

4.3 Κατηγορίες εναλλακτικών δεικτών

Παρακάτω θα αναφερθούν και θα αναλυθούν οι διασημότεροι εναλλακτικοί δείκτες που έχουν εμφανιστεί μέχρι σήμερα ταξινομημένοι σε 4 κατηγορίες, σύμφωνα με τα δεδομένα που χρησιμοποιούν για την εξαγωγή των συμπερασμάτων τους (οικονομικά κριτήρια, αντικειμενικά/υποκειμενικά κριτήρια, περιβαλλοντικά κριτήρια κτλ). Η ταξινόμηση αυτή χρησιμοποιείται για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας και προφανώς δεν μπορεί να θεωρηθεί αποκλειστική. Στη βιβλιογραφία υπάρχουν πολλές και διαφορετικές κατηγοριοποιήσεις των υφιστάμενων δεικτών, ανάλογα με τα εκάστοτε εφαρμοζόμενα κριτήρια. Μια συχνή ταξινόμηση είναι μεταξύ δεικτών που διορθώνουν, συμπληρώνουν ή αντικαθιστούν το ΑΕΠ (Goossens, 2007).

4.3.1 Δείκτες διορθωτικοί του ΑΕΠ

Πρόκειται για μια ομάδα δεικτών που χρησιμοποιεί ως βάση το ΑΕΠ, προσαρμόζοντάς το κατάλληλα, προκειμένου να ενσωματώσει πρόσθετες παραμέτρους, που παραλείπονται από τον υφιστάμενο τρόπο μέτρησης (Fleurbaey και Blanchet, 2013). Αυτοί οι δείκτες ονομάζονται διορθωτικοί του ΑΕΠ και είναι εκφρασμένοι σε νομισματικές μονάδες, γεγονός που τους καθιστά άμεσα συγκρίσιμους με τις υπάρχουσες στατιστικές. Προϋποθέτουν, όμως, χρηματική αποτίμηση παραγόντων που είναι εξαιρετικά δύσκολο να ποσοτικοποιηθούν και να εκφραστούν σε νομισματικούς όρους (Costanza et al, 2009).

Ένας από τους δείκτες που ανήκει σε αυτή την κατηγορία είναι ο Δείκτης Βιώσιμης Οικονομικής Ευημερίας (Index of Sustainable Economic Welfare– ISEW) των Cobb και Daly (1989), όπου βασίζεται στην ιδέα της προσθαφαίρεσης δαπανών ανάλογα με τη συμβολή τους ή όχι στην ευημερία. Συνεκτιμά παραμέτρους, όπως το κόστος εξάντλησης των φυσικών πόρων, την ανισοκατανομή του εισοδήματος καθώς και την αξία του ελεύθερου χρόνου και της οικιακής εργασίας. Ο δείκτης αυτός αποτελεί την ανακατασκευή του πρώτου εναλλακτικού δείκτη για την ιδέα υπέρβασης του ΑΕΠ, που ονομαζόταν Μέτρο Οικονομικής Ευημερίας (Measure of Economic Welfare – MEW) και προτάθηκε από τους Nordhaus και Tobin το 1972.

Ο πιο διαδεδομένος της κατηγορίας αυτής είναι ο Δείκτης Γνήσιας Προόδου (Genuine Progress Indicator – GPI), που εισήχθη από το αμερικανικό think-tank Redefining Progress, το 1995. Πρόκειται για μια διευρυμένη εκδοχή του ISEW, που περιλαμβάνει άνω των 20 προσθαφαιρέσεων, μεταξύ άλλων το κόστος της υποαπασχόλησης, το κόστος της εγκληματικότητας, το κόστος διαζυγίου κ.α. Καθοριστικής σημασίας για την ευρεία διάδοσή του αποτελεί το γεγονός ότι, σε αντίθεση με άλλα μέτρα της πρώτης ομάδας, ο δείκτης GPI λαμβάνει υπόψιν και την κατανομή του εισοδήματος. Οι δείκτες ISEW και GPI έχουν υπολογιστεί μέχρι σήμερα μόνο για 11 ανεπτυγμένες χώρες.

Υπόθεση κατωφλίου

Άλλος ένας προβληματισμός που έχει δημιουργηθεί γύρω από το ΑΕΠ, ως μέτρο προόδου και δεν αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, είναι η «υπόθεση κατωφλίου» (threshold hypothesis). Καθώς το ΑΕΠ αυξάνει, η συνολική ποιότητα ζωής που προκύπτει από τους δείκτες ISEW και GPI, αυξάνει μόνο ως ένα

συγκεκριμένο σημείο. Από εκείνο το σημείο και έπειτα οι δείκτες σταθεροποιούνται ή και μειώνονται. Το χρονικό σημείο έναρξης της απόκλισης δεν συμπίπτει σε όλες τις χώρες, αλλά σε γενικές γραμμές εντοπίζεται κάπου μεταξύ των δεκαετιών του '70 και του '80 (Neumayer, 2000). Η διαπίστωση αυτή έχει οδηγήσει στη διατύπωση της υπόθεσης, ότι υπάρχει ένα κατώφλι στο ΑΕΠ, μετά το οποίο η περαιτέρω αύξηση των παραγόμενων προϊόντων δεν οδηγεί σε βελτίωση της ευημερίας ή μπορεί και να προκαλέσει μείωσή της (“threshold hypothesis”) (MaxNeef, 1995). Η ερμηνεία που έχει δοθεί είναι ότι η οικονομική μεγέθυνση παράγει τόσο οφέλη όσο και κόστη και μάλιστα τα πρώτα αυξάνονται με φθίνοντα ρυθμό, ενώ τα δεύτερα με αύξοντα. Έτσι, οι αυξήσεις στο ΑΕΠ αντισταθμίζονται από τις δαπάνες που συνδέονται με την αυξανόμενη ανισότητα στο εισόδημα, την μείωση του ελεύθερου χρόνου και τη μείωση του φυσικού κεφαλαίου, με αποτέλεσμα από ένα σημείο και έπειτα το κόστος να υπερβαίνει το όφελος, οπότε η περαιτέρω μεγέθυνση επιφέρει τη μείωση της ευημερίας και όχι την αύξηση της (Max-Neef, 1995, Talberth, Cobb et al., 2007). Αρκετοί οικονομολόγοι αμφισβητούν την ύπαρξη του κατωφλίου, υποστηρίζοντας ότι αποτελεί το αναπόφευκτο αποτέλεσμα ορισμένων αυθαίρετων μεθοδολογικών παραδοχών.

4.3.2 Σύνθετοι δείκτες

Αποτελούν την ευρύτερη κατηγορία εναλλακτικών δεικτών και η δημοφιλία τους αυξάνεται αλματωδώς. Οι σύνθετοι δείκτες θεωρούνται εργαλεία για την ανάλυση πολυδιάστατων φαινομένων. Σύνθετος μπορεί να χαρακτηριστεί ένας δείκτης, ο οποίος παρέχει ένδειξη για ένα θέμα μεγαλύτερης σημασίας ή ένα φαινόμενο που δεν είναι άμεσα και εύκολα εντοπίσιμο. Τα κύρια χαρακτηριστικά ενός σύνθετου δείκτη είναι ότι ποσοτικοποιεί και απλοποιεί τις πληροφορίες, με τρόπο που να προωθεί την κατανόηση των προβλημάτων σε αρμόδιους φορείς, αλλά και στο κοινό. Η γενική ιδέα είναι η συγκέντρωση μιας πλειάδας μεταβλητών – από δύο έως αρκετές δεκάδες – και η σύνθεσή τους σε έναν μόνο αριθμό. Σκοπός είναι η ευρύτερη δυνατή κάλυψη των παραγόντων που επηρεάζουν την ευημερία, με ταυτόχρονη διασφάλιση των διαχειριστικών κι επικοινωνιακών πλεονεκτημάτων που προσφέρει η μονοδιάστατη αριθμητική απεικόνιση. Ωστόσο, η απλότητα των σύνθετων δεικτών είναι φαινομενική και κρύβει πίσω της πληθώρα μεθοδολογικών προβλημάτων και

αμφισβητήσεων, που άπτονται των τεσσάρων σταδίων κατασκευής τους: επιλογή, επεξεργασία, στάθμιση και άθροιση μεταβλητών (Fleurbaey και Blanchet, 2013).

Με την ευρεία έννοια του όρου, σύνθετοι δείκτες είναι κι εκείνοι της πρώτης κατηγορίας, δηλαδή οι διορθωτικοί του ΑΕΠ, δεδομένου ότι προσπαθούν να εντάξουν μια πλειάδα μεταβλητών που σήμερα αποκλείονται από το ΑΕΠ, έστω και αν η ετερογένεια των μεταβλητών αυτών εν μέρει αποκρύπτεται στους εν λόγω δείκτες, λόγω της έκφρασής τους σε χρηματικούς όρους. Από την άλλη πλευρά, διορθωτικοί του ΑΕΠ δείκτες είναι κατ' ουσία κι εκείνοι της δεύτερης κατηγορίας, δηλαδή οι σύνθετοι δείκτες, δεδομένου ότι κι αυτοί επιδιώκουν την αντιμετώπιση των ατελειών του ΑΕΠ.

Σε αυτήν την κατηγορία, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω ανήκουν πολλοί δείκτες, ένας από αυτούς και ο ποιο δημοφιλής είναι ο Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης (Human Development Index – HDI), που εισήχθη το 1990 από τον ΟΗΕ, στην ετήσια έκθεσή του για την ανάπτυξη (UNHDR) και αναθεωρήθηκε το 2010. Αποτελείται από 4 μεταβλητές, οργανωμένες σε τρεις βασικούς άξονες: το εισόδημα, το προσδόκιμο ζωής και την εκπαίδευση. Είναι ένας σύνθετος δείκτης ο οποίος δημοσιεύεται ετήσια στην έκδοση για την Ανθρώπινη Ανάπτυξη (The Human Development Report). Δημιουργήθηκε για να τονίσει ότι οι άνθρωποι και οι δυνατότητες τους θα πρέπει να είναι τα τελικά κριτήρια για την αξιολόγηση της ανάπτυξης μιας χώρας, όχι η οικονομική ανάπτυξη από μόνη τους. Το 2019 ο δείκτης υπολογίστηκε για 189 χώρες. Τα στοιχεία προέρχονται από επίσημες στατιστικές πηγές όπως: UNESCO, Παγκόσμια Τράπεζα, ΔΝΤ, Ηνωμένα Έθνη. Του έχει ασκηθεί κριτική για τη μη συνεκτίμηση περιβαλλοντικών μεταβλητών, αλλά και για την περιορισμένη χρησιμότητά του σε χώρες που είναι ήδη ανεπτυγμένες (Goossens, 2007).

Ένας άλλος δείκτης είναι ο Δείκτης Βιώσιμης Κοινωνίας (Sustainable Society Index – SSI). Δημιουργήθηκε το 2006 από το ίδρυμα Sustainable Society Foundation μια ΜΚΟ με έδρα την Ολλανδία, περιλαμβάνει 21 μεταβλητές, ταξινομημένες σε τρεις άξονες ευημερίας: ανθρώπινη, περιβαλλοντική και οικονομική ευημερία. Παρέχει μια εικόνα του επιπέδου της βιωσιμότητας των χωρών ανά τον κόσμο και κύριος στόχος του είναι να αυξήσει την ευαισθητοποίηση του κοινού σχετικά με το θέμα της βιωσιμότητας. Δημοσιεύεται συνήθως ανά δύο με τρία έτη αν και έχει να δημοσιευτεί

από το 2016 (υπολογίστηκε για 154 χώρες). Τα στοιχεία προέρχονται από δημόσιες πηγές, από επιστημονικά ινστιτούτα και διεθνείς οργανισμούς.

Άλλος ένας είναι ο Δείκτης Κοινωνικής Προόδου (Social Progress Index – SPI), οποίος εκδόθηκε πρώτη φορά το 2013 από την Social Progress Imperative, μια μη κυβερνητική οργάνωση με έδρα της Η.Π.Α, και μετρά τη συνολική ευημερία μιας χώρας. Αποτελείται από 50 μεταβλητές, οργανωμένες σε τρεις βασικούς άξονες: βασικές ανάγκες, θεμέλια ευημερίας κι ευκαιρίες. Περιλαμβάνει μια διαφορετική προσέγγιση της ευημερίας σε σχέση με τους άλλους δείκτες της κατηγορίας, καθώς εστιάζει στις μη οικονομικές διαστάσεις της και αντιμετωπίζει την κοινωνική πρόοδο ως κάτι ξεχωριστό, αν και επηρεαζόμενο από τα παραδοσιακά οικονομικά μέτρα όπως το κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Τα περισσότερα δεδομένα προέρχονται από αντικειμενικές πηγές όπως (Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, Παγκόσμια Τράπεζα, UNESCO, Διεθνής Οργάνωση Τροφίμων και Υγείας των Ηνωμένων Εθνών και λίγα υποκειμενικά δεδομένα τα οποία προέρχονται από το γκάλοπ που διοργανώνει το Gallup World Poll).

Ένας ακόμη σύνθετος δείκτης είναι ο Δείκτης Ευημερίας Legatum Institute (Legatum Prosperity Index – LPI), που δημιουργήθηκε το 2008 από το Ινστιτούτο Legatum και απαρτίζεται από 89 μεταβλητές οργανωμένες σε οχτώ άξονες: οικονομία, επιχειρηματικότητα και ευκαιρίες, διακυβέρνηση, εκπαίδευση, υγεία, προστασία και ασφάλεια, προσωπική ελευθερία και κοινωνικό κεφάλαιο. Σκοπός του είναι η μέτρηση της ευημερίας των ανθρώπων. Ο δείκτης αναγνωρίζει την ανάγκη μιας χώρας για την προώθηση ενός υψηλού επιπέδου κατά κεφαλήν εισοδήματος και για τη βελτίωση της υποκειμενικής ευημερίας των πολιτών της. Για αυτόν τον λόγο, τα περισσότερα δεδομένα (2/3) προέρχονται από επίσημες στατιστικές πηγές και το υπόλοιπο 1/3 προέρχεται από τις αντιλήψεις των ανθρώπων για την ζωή τους (Gallup world poll). Το 2019 ο δείκτης υπολογίστηκε για 167 χώρες.

4.3.3 Υποκειμενικοί δείκτες

Οι υποκειμενικοί δείκτες ευημερίας αυτής της κατηγορίας εγκαταλείπουν εντελώς το ΑΕΠ και λοιπά αντικειμενικά μέτρα ευημερίας, ενώ εκφράζονται συνήθως ως τιμές σε μια διατεταγμένη κλίμακα.

Ο διαχωρισμός ανάμεσα στους αντικειμενικούς και υποκειμενικούς δείκτες είναι ξεκάθαρος. Υπάρχει μια θεμελιώδης διαφορά ως προς την ουσία του θέματος που

μετρείται. Οι αντικειμενικοί δείκτες ασχολούνται με πράγματα, που υπάρχουν ανεξάρτητα από την υποκειμενική επίγνωση. Αντίθετα οι υποκειμενικοί δείκτες χωρίζονται σε 2 διαφορετικές προσεγγίσεις. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν αυτοί που στρέφονται απευθείας στους πολίτες με ερωτηματολόγια και προσπαθούν να εκμαιεύσουν τη συναισθηματική τους κατάσταση και τις προσωπικές αξιολογήσεις για τη ζωή τους. Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν αυτοί που επιλέγουν μια σειρά αντικειμενικών μεταβλητών και σταθμίσεων, όπου τεκμηριώνουν την επιλογή τους, βάσει οικονομικών, στατιστικών, κοινωνιολογικών και φιλοσοφικών επιχειρημάτων σε συνδυασμό με υποκειμενικές μεταβλητές. Είναι προφανές, ότι η δεύτερη κατηγορία αφορά κατ' ουσία σύνθετους δείκτες, ενώ η πρώτη αποτελεί αυτοτελή κατηγορία.

Οι περισσότεροι υποκειμενικοί δείκτες που θα αναλυθούν ανήκουν στην δεύτερη κατηγορία, διότι αν δεχτούμε, ότι ο καθένας έχει το προσωπικό του αφήγημα για την ευημερία, τότε πρέπει να δεχτούμε και ότι θα επιλέξει διαφορετικό καλάθι μεταβλητών για να τη μετρήσει. Ωστόσο, εάν ο στόχος είναι η κατασκευή ενός δείκτη που θα ανταγωνιστεί το ΑΕΠ και θα λειτουργήσει ως γνώμονας χάραξης πολιτικής, η υποκειμενικότητα των αξιακών προτιμήσεων χρειάζεται να συγκεραστεί σε έναν ελάχιστο παρονομαστή κοινωνικής συναίνεσης ως προς τις κρίσιμες παραμέτρους μέτρησης (Costanza et al, 2009).

Οι υπερασπιστές της συγκεκριμένης κατηγορίας υποστηρίζουν ότι η ανάγκη δημιουργίας νέων δεικτών που εμπεριέχουν και υποκειμενικά στοιχεία είναι ότι υπάρχουν κάποιες υποκειμενικές δομές, όπως η συνολική ικανοποίηση της ζωής, για τις οποίες οι άνθρωποι έχουν μια σαφή, σταθερή και συγκρίσιμη αντίληψη. Έτσι ώστε, ακόμα και αν η ίδια η εκτίμηση είναι υποκειμενική, το κατασκεύασμα στο οποίο είναι βασισμένη φαίνεται να είναι συγκρίσιμο ανάμεσα στα άτομα. Επιπλέον, αυτά τα υποκειμενικά κριτήρια έχουν συχνά μεγάλη επίδραση σε εξωτερικά, αντικειμενικά κριτήρια, όπως η αντικειμενική ευημερία ή το ποσοστό των αυτοκτονιών. Συνεπώς, για την πρόβλεψη πολλών σημαντικών αποτελεσμάτων στη ζωή ή στην κοινωνία, η μέτρηση των υποκειμενικών ουσιών είναι αναπόφευκτη.

Εν ολίγοις, η έρευνα έχει δείξει ότι τα υποκειμενικά κριτήρια αποτελούν επικοδομητικούς και προγνωστικούς παράγοντες για μια σειρά από κοινωνικά και οικονομικά θέματα και γι' αυτό το λόγο αξιολογούνται καλύτερα μέσω υποκειμενικών μέτρων, τα οποία ουσιαστικά είναι οι υποκειμενικοί δείκτες. Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξε και η Επιτροπή Stiglitz του ΟΟΣΑ το 2009, ότι οι εθνικές στατιστικές

υπηρεσίες θα πρέπει να συμπεριλάβουν υποκειμενικά (εκτός από αντικειμενικά) μέτρα της ευημερίας στις εθνικές τους έρευνες.

Ένας δείκτης της κατηγορίας αυτής, είναι η Ακαθάριστη Εθνική Ευτυχία (Gross National Happiness – GNH), είναι ένας όρος που επινοήθηκε από τον τέταρτο βασιλιά του Μπουτάν, Jigme Singye Wangchuck τη δεκαετία του 1970. Η έννοια αυτή συνεπάγεται ότι η βιώσιμη ανάπτυξη θα πρέπει να λάβει μια ολιστική προσέγγιση ως προς τις έννοιες της προόδου και να δώσει την ίδια σημασία και σε μη οικονομικές πτυχές της ευημερίας. Αποτελείται από 33 ξεχωριστούς δείκτες οι οποίοι κατηγοριοποιούνται σε εννέα τομείς: ψυχολογική ευεξία, υγεία, εκπαίδευση, χρήση του χρόνου, πολιτιστική ποικιλομορφία και ανθεκτικότητα, σωστή διακυβέρνηση, ζωτικότητα της κοινότητας, οικολογία και βιοτικό επίπεδο. Ο Δείκτης είναι αποσυνθέσιμος από κάθε δημογραφικό χαρακτηριστικό και έτσι έχει σχεδιαστεί για να δημιουργήσει κίνητρα για την πολιτική της κυβέρνησης και των επιχειρήσεων του Μπουτάν για την αύξηση της Ακαθάριστης Εθνικής Ευτυχίας. Οι 33 δείκτες είναι στατιστικά αξιόπιστοι, κανονιστικά σημαντικοί και εύκολα κατανοητοί. Οι τομείς είναι εξίσου σταθμισμένοι μεταξύ τους. Σε κάθε τομέα, στους αντικειμενικούς δείκτες δίνονται υψηλότερα βάρη, ενώ σε υποκειμενικούς και αυτο-αναφερόμενους δείκτες ανατίθενται χαμηλότερα βάρη.

Επίσης, αξιοσημείωτο και ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθαρά υποκειμενικού δείκτη παρουσιάζουν τα ευρήματα μιας παγκόσμιας δημοσκόπησης που ονομάζεται υποκειμενική ευημερία (Subjective Well-Being – SWB) και διενεργείται περιοδικά από την εταιρία Gallup Inc. Ξεκίνησε να διενεργείται στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής το 2005 από τους Gallup και Healthways και επεκτάθηκε το 2013 σε 160 χώρες του κόσμου. Βασίζεται σε ερωτηματολόγια, που περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, την περίφημη Κλίμακα της Ζωής (Ladder-of-Life). Η κλίμακα αυτή είναι 10βάθμια, με το 0 να είναι η βάση της κλίμακας και το 10 η κορυφή της, και η ερώτηση είναι η εξής: “Σε ποιο σκαλί της κλίμακας θα νιώθατε ότι βρίσκεστε?”. Οι Gallup και Healthways έχουν κατασκευάσει τη μεγαλύτερη συλλογή δεδομένων στον κόσμο για την ευημερία, για να υποστηρίξουν τους αμοιβαίους στόχους τους για κατανόηση και βελτίωση της ευημερίας των ατόμων και των πληθυσμών. Τα ευρήματα της έρευνας έχουν χρησιμοποιηθεί για την κατασκευή σύνθετων δεικτών, που επιχειρούν να συνθέσουν υποκειμενικά και αντικειμενικά δεδομένα.

Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο δείκτης Ευτυχισμένων Ετών (Happy Life Years – HLY), που αναπτύχθηκε από τον Ruut Veenhoven το 1996. Συνδυάζει την υποκειμενική ευημερία (SWB), των Gallup και Healthways με το προσδόκιμο επιβίωσης, πολλαπλασιάζοντάς τα προκειμένου να αποτυπώσει τα αναμενόμενα ευτυχισμένα έτη ζωής του μέσου ανθρώπου. Μάλιστα, ο δείκτης αυτός, διαιρούμενος με το δείκτη Οικολογικού Αποτυπώματος (Ecological Footprint – EF), παράγει το Δείκτη Χαρούμενου Πλανήτη (Happy Planet Index – HPI) που αποτελεί και έναν από τους πιο δημοφιλείς δείκτες υποκειμενικής ευημερίας.

Ο δείκτης Χαρούμενου Πλανήτη (HPI) δημιουργήθηκε από τον Nic Marks ιδρυτή του Κέντρου για την Ευημερία του Ινστιτούτου NEF (New Economics Foundation) και δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά τον Ιούλιο του 2006. Υπολογίζεται ως το γινόμενο του Προσδόκιμου ζωής και της Υποκειμενικής ευημερίας διά το οικολογικό αποτύπωμα (με επίσημα στοιχεία από το UNDP Human Development Report, το Gallup World Poll και το το Global Footprint Network αντίστοιχα). Αποτελεί ένα μέτρο της προόδου το οποίο εστιάζει στην βιώσιμη ευημερία, αφού μετράει το πόσο καλά τα έθνη στηρίζουν τους κατοίκους τους ώστε να ζήσουν μια καλή ζωή στο παρόν, διασφαλίζοντας ότι και άλλοι άνθρωποι μπορούν να κάνουν το ίδιο στο μέλλον. Αποτυπώνει την ικανότητα μιας χώρας να διασφαλίζει μακρά κι ευτυχισμένη ζωή στους κατοίκους της με το μικρότερο δυνατό περιβαλλοντικό κόστος. Ο HPI μετρά τον αριθμό των ευτυχισμένων ετών ανά μονάδα περιβαλλοντικής επιβάρυνσης. Έτσι, η κλασματική μορφή του, υποδηλώνει ότι αποτελεί στην ουσία ένα μέτρο αποδοτικότητας και όχι ευτυχίας, όπως παραπλανητικά παραπέμπεται από τον τίτλο του. Ανανεώνεται κάθε 3 έτη και στην έκθεση του 2016 ο Δείκτης Χαρούμενου Πλανήτη υπολογίστηκε για 140 χώρες από όλο τον κόσμο.

Ένας άλλος δείκτης είναι ο Δείκτης Καλύτερης Ζωής (Your Better Life Index – BLI), που δημοσιεύτηκε από τον ΟΟΣΑ για πρώτη φορά το 2011 και αφορούσε μόνο τα κράτη-μέλη του Οργανισμού. Αποτελεί ένα διαδραστικό εργαλείο το οποίο δημιουργήθηκε για να κάνει τους ανθρώπους να εμπλακούν στη συζήτηση για την ευημερία και, μέσω αυτής της διαδικασίας, να μάθουν αυτό που είναι σημαντικότερο για τους ίδιους. Στην ουσία τους καλεί να συγκρίνουν μεταξύ 11 παραγόντων και να τους κατατάξουν σε σειρά προτεραιότητας σύμφωνα με το πώς αυτοί συμβάλλουν στην ευημερία τους. Οι παράγοντες είναι οι εξής: στέγαση, εισόδημα, απασχόληση, κοινότητα, εκπαίδευση, περιβάλλον, συμμετοχή στα κοινά, υγεία, ικανοποίηση από τη

ζωή, ασφάλεια, ισορροπία επαγγελματικής και προσωπικής ζωής. Με αυτό τον τρόπο ο ΟΟΣΑ, θα μπορεί να συμβουλεύσει τους φορείς χάραξης της πολιτικής σχετικά με τους τομείς που θα πρέπει να επικεντρωθούν, ώστε να παρέχουν μια καλύτερη ζωή στους πολίτες τους. Ο συγκεκριμένος δείκτης ενημερώνεται κάθε χρόνο με νέα στοιχεία και πρόσθετες πληροφορίες και καλύπτει όλες τις χώρες του ΟΟΣΑ, 37 στο σύνολο, καθώς και τη Ρωσία, τη Βραζιλία και τη Νότια Αφρική.

Όπως είναι φανερό, σχεδόν το σύνολο των παραπάνω δεικτών που παρουσιάστηκαν σε αυτή την κατηγορία αποτελούνε και αυτοί σύνθετους δείκτες που ενσωματώνουν, όμως, τη διάσταση της υποκειμενικής ευημερίας, γι' αυτό και θεωρήθηκε απαραίτητος ο διαχωρισμός τους.

Παράδοξο του Easterlin

Σχετικά με τις υποκειμενικές προσεγγίσεις της ευημερίας, αξίζει να σημειωθεί στο παρών υπόμνημα, το εξής παράδοξο που διατύπωσε ο Easterlin το 1974. Αξιοποιώντας δεδομένα κοινωνικών ερευνών από 19 χώρες το διάστημα 1946-1970, ο Easterlin διαπίστωσε, ότι η υποκειμενική ικανοποίηση των ανθρώπων από τη ζωή τους δεν συσχετίζεται με το επίπεδο του εισοδήματος. Αντίθετα, εμφανίζει μια αξιοσημείωτη σταθερότητα ή πτώση σε σχέση με την άνοδο του εισοδήματος διαχρονικά. Η θεωρία του Easterlin αμφισβητεί την εδραιωμένη άποψη στα "οικονομικά της ανάπτυξης" ότι η αύξηση του πλούτου συνεπάγεται και αύξηση της ευτυχίας του ατόμου. Η θεώρηση αυτή δεν αποτελεί ένα απλοϊκό συμπέρασμα, δηλαδή ότι υπάρχει αντιστρόφως ανάλογη σχέση μεταξύ ανάπτυξης και ανόδου του βιοτικού επιπέδου από τη μία και της ανθρώπινης ευτυχίας από την άλλη, αλλά αμφισβητεί τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε την πραγματικότητα. Δύο εύλογες εξηγήσεις έχουν προταθεί για την ερμηνεία της ανωτέρω θεώρησης. Η πρώτη διατυπώθηκε από το ίδιο τον Easterlin και αφορά τη σημασία της σχετικής θέσης του ατόμου στην κατανομή του εισοδήματος, ορίζοντας την ευημερία ενός ατόμου σαν τη συνάρτηση της κατανάλωσής του, ως ποσοστού επί της συνολικής κατανάλωσης των λοιπών μελών του ίδιου κοινωνικού περιγύρου. Ακόμα, λοιπόν, και αν μεταβληθούν οι σχετικές θέσεις των μελών της κοινωνίας διαχρονικά, ο μέσος όρος της δηλούμενης ικανοποίησης θα παραμείνει σταθερός, καθώς βελτιώσεις και χειροτερεύσεις αλληλοσταθμίζονται. Για την εξήγησή του, ο Easterlin δανείστηκε την παρακάτω αναφορά από τον Karl Marx: «Αν κάποιος έχει ένα σπίτι που ικανοποιεί τις ανάγκες

του, μπορεί να αισθάνεται ικανοποιημένος. Αλλά, αν κάποιος δίπλα στο σπίτι αυτό σηκώσει ένα πολυτελές ανάκτορο, θα αρχίσει να αντιλαμβάνεται το σπίτι του σαν να ήταν μια καλύβα». Επομένως, σύμφωνα με αυτήν την ερμηνεία, φαίνεται ότι η αντίληψη της ευημερίας ενός ατόμου εξαρτάται άμεσα από τη σύγκριση που κάνει με τους γύρω του. Η δεύτερη ερμηνεία αφορά την προσαρμοστικότητα του ανθρώπου στις συνθήκες του περιβάλλοντός του (Clark et al, 2007). Όταν ένας άνθρωπος καλείται να τοποθετήσει τη ζωή του σε μια κλίμακα, τα άκρα της καθορίζονται αναπόφευκτα από τις βιωματικές του προσλήψεις, που με τη σειρά τους συνδιαμορφώνονται από το κοινωνικό πλαίσιο της μέχρι σήμερα ζωής του. Υπό τις συνθήκες αυτές, η διαχρονική άνοδος του βιοτικού επιπέδου μιας κοινωνίας δεν επιδρά στην υποκειμενική πρόσληψη της ευημερίας, καθώς μεταβάλλει το αξιολογικό της πλαίσιο προς την ίδια κατεύθυνση (Fleurbaeu και Blanchet, 2013).

Όταν ο πολίτης μιας χώρας κληθεί να αυτοαξιολογήσει την ικανοποίησή του από τη ζωή, η τοποθέτηση του αδυνατεί να συλλάβει τις συντελούμενες αλλαγές στο βιοτικό επίπεδο διαχρονικά. Για παράδειγμα, δεν θα εντυπωσιαστεί ιδιαίτερα από το υψηλό προσδόκιμο επιβίωσης που του προσφέρει η πατρίδα του, καθώς τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο είναι κάτι που θεωρεί δεδομένο.

Σχετική θέση και προσαρμοστικότητα συνθέτουν, λοιπόν, την επικρατούσα ερμηνεία της φαινομενικά παράδοξης διαχρονικής σταθερότητας της υποκειμενικής ευημερίας. Αρκετοί οικονομολόγοι σε πρόσφατες έρευνες έχουν προσπαθήσει να αμφισβητήσουν το παρόν παράδοξο, όπως οι Betsey Stevenson και ο Justin Wolfers το 2008, οι οποίοι δημοσίευσαν μια επανεκτίμηση του παραδόξου του Easterlin με τη χρήση νέων χρονολογικών δεδομένων. Κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η αύξηση σε απόλυτα ποσά εισοδήματος συνδέεται με την αυτο-αναφερθήσα ευτυχία, τόσο για μεμονωμένα άτομα όσο και ολόκληρες χώρες. Βρήκαν στατιστική λογαριθμική σχέση μεταξύ της ευτυχίας και του απόλυτου εισοδήματος, γεγονός που υποδηλώνει ότι η ευτυχία αυξάνεται πιο αργά από ό,τι το εισόδημα. Σε κάθε περίπτωση, η υποκειμενική προσέγγιση της ευημερίας – σημείο συνάντησης δύο σπουδαίων επιστημών, οικονομικών και ψυχολογίας – ανοίγει το δρόμο για εξαιρετικά ενδιαφέρουσες έρευνες στο πεδίο της ανθρώπινης ευτυχίας και των παραμέτρων της.

4.3.4 Δείκτες περιβαλλοντικής βιωσιμότητας

Οι νέες απειλές που αντιμετωπίζει ο πλανήτης, με σημαντικότερες την κλιματική αλλαγή και τη διεύρυνση των κοινωνικών ανισοτήτων, επιτάσσουν τη ριζική αναθεώρηση των κυρίαρχων μοντέλων ανάπτυξης. Κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων δεκαετιών έχουν σημειωθεί σημαντικά βήματα σε ό,τι αφορά την ανάπτυξη νέων μεθόδων αποτίμησης της ευημερίας, τα οποία εστιάζουν στην περιβαλλοντική βιωσιμότητα, με στόχο την υπέρβαση των στενών ορίων που θέτει η παραδοσιακή προσέγγιση βάσει του ΑΕΠ. Σύμφωνα με τη νέα προσέγγιση, η ανθρωπότητα οφείλει να κληροδοτήσει στις επόμενες γενιές το κεφάλαιο που χρειάζονται για να πετύχουν τουλάχιστον το ίδιο επίπεδο ευημερίας με το σημερινό, τόσο υλικό, όσο και ανθρώπινο, φυσικό και κοινωνικό. Μεταξύ αυτών, ξεχωρίζουν μια σειρά από μεικτές προσεγγίσεις που επιχειρούν είτε να διερευνήσουν τις σχέσεις μεταξύ της ευημερίας του πληθυσμού και του περιβάλλοντος είτε να προσδιορίσουν το οικονομικό κόστος μιας ύψιστης συλλογικής προτίμησης για την προστασία του.

Ένας δείκτης που ανήκει σε αυτή την κατηγορία είναι το Βιώσιμο Εθνικό Εισόδημα (Sustainable National Income - SNI), που αναπτύχθηκε στη δεκαετία του 1970 από τον Ολλανδό οικονομολόγο και επικεφαλής για περιβαλλοντικά θέματα στην εθνική στατιστική υπηρεσία, Roefie Huetling. Ο δείκτης προσδιορίζει το μέγιστο επίπεδο παραγωγής μιας οικονομίας, στο οποίο, με βάση τη διαθέσιμη τεχνολογία κατά το έτος υπολογισμού, παραμένουν διαπαντός διαθέσιμες οι ζωτικές περιβαλλοντικές λειτουργίες. Στην ίδια λογική, ο Βρετανός οικονομολόγος Paul Ekins πρότεινε τον υπολογισμό του «χάσματος βιωσιμότητας». Ο δείκτης αποτυπώνει το χάσμα που χωρίζει ένα κρίσιμο επίπεδο φυσικού κεφαλαίου –κάτω του οποίου η μακροπρόθεσμη ευημερία τίθεται σε κίνδυνο– και της πραγματικής κατάστασης του περιβάλλοντος μιας δοσμένης χώρας. Το χάσμα μπορεί να μετρηθεί με πραγματικά μεγέθη (π.χ. εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου), με χρηματικούς όρους (κόστος για την επίτευξη της βιωσιμότητας) ή με χρονικούς («έτη βιωσιμότητας» μέχρι την επίτευξη του στόχου).

Από τους πιο γνωστούς δείκτες της κατηγορίας αυτής είναι εκείνος του Οικολογικού Αποτυπώματος (Ecological Footprint – EF), που δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά το 2013, από τη WWF και το Global Footprint Network και υπολογίζει την πίεση που ασκεί ο σύγχρονος τρόπος ζωής στο περιβάλλον. Είναι το μέτρο ζήτησης και κατανάλωσης που μετράει την κάλυψη των αναγκών μιας κοινωνίας,

καθώς και τα απορρίμματα και αέρια θερμοκηπίου που παράγει καθημερινά σε εκτάσεις παραγωγικής θαλάσσιας και χερσαίας επιφάνειας. Η υπέρβαση των διαθέσιμων εκτάσεων υποδεικνύει τη μη βιωσιμότητα των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων. Ο ΕΦ εκφράζεται σε μια μονάδα που ονομάζεται: παγκόσμιο εκτάριο (global hectare – gha), που αντιστοιχεί σε γήινη επιφάνεια ενός εκταρίου με μέση βιοπαραγωγική ικανότητα. Η διαίρεση της διαθέσιμης επιφάνειας της Γης δια του παγκόσμιου πληθυσμού υπολογίζει το κατά κεφαλήν ΕΦ, όπου σήμερα υπολογίζεται ότι 2 εκτάρια του πλανήτη περίπου αντιστοιχούν στον κάθε άνθρωπο, από τα οποία όμως μονάχα το 1,7 μπορεί να αξιοποιηθεί με ανθρώπινη χρήση. Ο κατά κεφαλήν ΕΦ μετρά την ισοδύναμη έκταση που απαιτείται για την κάλυψη των αναγκών ενός ανθρώπου, με δεδομένη την καταναλωτική του συμπεριφορά, το επίπεδο τεχνολογίας και τον τρόπο διαχείρισης των φυσικών πόρων. Το οικολογικό αποτύπωμα έχει δεχθεί έναν μεγάλο βαθμό από αρνητικές κριτικές, όπως το ότι δεν διατυπώνει ακριβώς την κατανάλωση και τις επιπτώσεις της, δεν υπολογίζει με ακρίβεια τις ευθύνες, αλλά δεν αποτελεί εν τέλει ένα και τόσο ιδιαίτερα χρήσιμο και αξιόπιστο εργαλείο στην λήψη πολιτικών αποφάσεων.

Ένας άλλος δείκτης που αναπτύχθηκε από την Παγκόσμια Τράπεζα το 1999 είναι ο Δείκτης Γνήσιας Αποταμίευσης ή Προσαρμοσμένης Καθαρής Αποταμίευσης (Genuine Savings Index – GSI ή Adjusted Net Savings – ANS), οποίος έχει υπολογιστεί για 140 χώρες. Ο συγκεκριμένος δείκτης, πέρα από την απόσβεση του υλικού κεφαλαίου από την ακαθάριστη αποταμίευση, λαμβάνει μια ευρύτερη οπτική και περιλαμβάνει τόσο το ανθρώπινο αλλά και το φυσικό κεφάλαιο στη μέτρησή του. Πρόκειται για ένα σύνθετο δείκτη, ο οποίος ενσωματώνει πολλούς περιβαλλοντικούς δείκτες για την εξαγωγή των συμπερασμάτων του. Ο ANS εκφράζεται σε νομισματικές μονάδες και χρησιμοποιεί ως σημείο εκκίνησης την εθνική αποταμίευση του ΣΕΛ. Όπως είναι φανερό, μοιάζει αρκετά με τους δείκτες που αναφέρθηκαν στη υποενότητα 4.3.1. Η νομισματική έκφραση του τον καθιστά ευάλωτο στην κριτική της αυθαίρετης απόδοσης χρηματικής αξίας σε μεγέθη που είναι πολύ δύσκολο να ποσοτικοποιηθούν (Fleurbaey και Blanchet, 2013).

Εμφανίζονται δύο κρίσιμες διαστάσεις στον τρόπο μέτρησης της βιωσιμότητας σε αυτήν την κατηγορία. Σύμφωνα με τον τρόπο υπολογισμού του ANS, διαφαίνεται ότι οι διάφορες μορφές κεφαλαίου μπορούν να υποκαταστήσουν η μία την άλλη (Goossens, 2007). Έτσι, για παράδειγμα, το φθίνον περιβαλλοντικό κεφάλαιο

ενδέχεται να μη δημιουργεί πρόβλημα βιωσιμότητας, εφόσον αντισταθμίζεται από επαρκώς αυξανόμενο υλικό ή ανθρώπινο κεφάλαιο (Van den Bergh, 2007). Σε αντίθεση ο ΕF, στον τρόπο υπολογισμού του, θεωρεί ότι το περιβαλλοντικό κεφάλαιο πρέπει να διατηρηθεί αναλλοίωτο, διότι καμία άλλη αύξηση μορφών κεφαλαίου δεν μπορεί να αναπληρώσει τη ζημία της εξάντλησής του. Η αλήθεια είναι πως, ακόμη και εάν ένα μέρος της απώλειας του περιβαλλοντικού κεφαλαίου μπορεί όντως να αντισταθμιστεί από βελτίωση της τεχνολογίας, καθώς επιτρέπει στον άνθρωπο να αναπαραγάγει με τεχνητό τρόπο φυσικές διεργασίες, διαφαίνεται όλο και περισσότερο ότι η βλάβη που έχει προκαλέσει η ανθρώπινη ανάπτυξη στο οικοσύστημα, όπως η κλιματική αλλαγή, έχει ως αποτέλεσμα την απειλή της ίδια μας της ύπαρξης. Εάν θέλουμε να κερδίσουμε την μακροπρόθεσμη επιβίωσή μας, πρέπει απαραίτητα να διασφαλίσουμε το παρόν φυσικό μας κεφάλαιο αναλλοίωτο.

4.4 Κριτική εναλλακτικών δεικτών

Όπως φαίνεται και από την προηγούμενη ενότητα, σχεδόν το σύνολο των εναλλακτικών δεικτών αποτελούν σύνθετους δείκτες, οι οποίοι προσπαθούν να ενσωματώσουν έναν μεγάλο και δύσχρηστο όγκο πληροφοριών σε μια απλή και κατανοητή για το ευρύ κοινό μορφή. Προσπαθούν έτσι να αποτελέσουν εύχρηστα εργαλεία χάραξης πολιτικής και σημεία αναφοράς για διαχρονικές και διαστρωματικές συγκρίσεις. Η συλλογή, όμως, πληθώρας δεδομένων προϋποθέτει εκ μέρους του κατασκευαστή μια σειρά επιλογών, οι οποίες ενδέχεται να πάσχουν από υποκειμενισμό και ασθενή θεμελίωση. Αυτή είναι η βασική πηγή των μεθοδολογικών δυσχερειών που προκύπτουν κατά την κατασκευή των σύνθετων δεικτών και ο πυρήνας της κριτικής που τους έχει ασκηθεί.

Οι επιλογές αυτές μπορούν να ταξινομηθούν σε τέσσερις βασικές κατηγορίες και αφορούν: την επιλογή των μεταβλητών που θα χρησιμοποιηθούν, την κατάλληλη επεξεργασία των τιμών των μεταβλητών προτού εισαχθούν στο δείκτη, τον καθορισμό της βαρύτητας της εκάστοτε μεταβλητής (συντελεστές στάθμισης) και, τέλος, τον τρόπο άθροισης που θα επιλεγεί για την εξαγωγή της τελικής τιμής του δείκτη.

Παρακάτω παρατίθεται η αναλυτική παρουσίαση των τεσσάρων βασικών κατηγοριών

Επιλογή μεταβλητών

Το πρώτο βήμα είναι η επιλογή των κατάλληλων μεταβλητών για τη σύνθεση του δείκτη. Η καταλληλότητα ορίζεται καταρχήν από το φαινόμενο που επιδιώκεται να μετρηθεί, δηλαδή την ανάπτυξη ενός θεωρητικού πλαισίου. Μια σωστή ανάλυση και καταγραφή του θεωρητικού πλαισίου καθορίζει με σαφήνεια τις διαστάσεις του φαινομένου που μελετάται και αποτελεί τη βάση ενός δείκτη, εξασφαλίζοντας την αποτελεσματικότητά του. Το αν, τελικά, ο ορισμός που θα υιοθετηθεί θα αντανάκλα τις προσωπικές απόψεις του κατασκευαστή ή την τυχόν επικρατούσα άποψη της επιστημονικής κοινότητας ή την κυρίαρχη τάση της κοινής γνώμης, εξαρτάται πρωτίστως από το σκοπό για τον οποίο κατασκευάζεται ο δείκτης (Booyesen, 2002). Αυτό που έχει, όμως, σημασία, είναι να καθίσταται πάντα σαφής στο δυνητικό χρήστη ο εκάστοτε επιλεγείς ορισμός, ώστε να μπορεί να ερμηνεύσει το δείκτη στη σωστή του βάση. Η δυσκολία, όμως, ποσοτικής αλλά και ποιοτικής προσέγγισης των κατάλληλων μεταβλητών έγκειται τις περισσότερες φορές στη μεγάλη εννοιολογική ασάφεια του υπό ανάλυση φαινομένου, όπως οι έννοιες ευημερία και ανάπτυξη.

Μια κρίσιμη επίσης παράμετρος της επιλογής μεταβλητών είναι και η διαθεσιμότητα και αξιοπιστία των αναγκαίων δεδομένων (Freudenberg, 2003). Πολλές από τις μεταβλητές που χρησιμοποιούνται σε σύνθετους δείκτες αφορούν κοινωνικά και περιβαλλοντικά ζητήματα, για τα οποία δεν υπάρχουν ακόμα επαρκή εργαλεία μέτρησης και κοινά αποδεκτές μέθοδοι ποσοτικοποίησης, ακόμα και σε χώρες με εξελιγμένα στατιστικά συστήματα.

Ένα τελευταίο σημείο που αφορά την επιλογή μεταβλητών είναι ο έλεγχος της στατιστικής τους συσχέτισης. Από τη στιγμή που ο κατασκευαστής του δείκτη έχει καταλήξει στις μεταβλητές που σχετίζονται με το υπό μελέτη φαινόμενο, χρειάζεται να διερευνήσει το ενδεχόμενο δύο ή περισσότερες εξ αυτών να μετρούν την ίδια πλευρά του ή να συνδέονται ισχυρά μεταξύ τους. Στην περίπτωση αυτή είναι περιττό να συμπεριληφθούν όλες στο σύνθετο δείκτη (Salzman, 2003). Πρακτικά, όπου διαπιστώνεται ότι ο συντελεστής συσχέτισης είναι υψηλότερος από ένα προκαθορισθέν κατώφλι, επιλέγεται μία μεταβλητή για να εκπροσωπήσει όσες συσχετίζονται στενά μαζί της. Έτσι μειώνεται η λίστα των μεταβλητών που τελικά θα συμπεριληφθούν στο δείκτη, χωρίς να υπάρχουν σοβαρές απώλειες.

Επεξεργασία μεταβλητών

Η ύπαρξη μεταβλητών μετρημένων με διαφορετικές μονάδες επιβάλλει την τυποποίηση των τιμών τους, προτού αθροιστούν μεταξύ τους. Κι αυτό συμβαίνει, όχι μόνο για να καταστεί εφικτή η άθροιση ανομοιογενών μεγεθών, αλλά και για να εξαλειφθεί η επίδραση τυχόν μεγάλων αποκλίσεων ως προς την κλίμακα μέτρησης και το εύρος τιμών (HCCI, 2008). Αν οι μεταβλητές δεν αποκτήσουν κοινή βάση, τότε εκείνες με μεγάλο εύρος θα επηρεάζουν δυσανάλογα τις μεταβολές του σύνθετου δείκτη (Freudenberg, 2003). Υπάρχουν διάφορες τεχνικές τυποποίησης των τιμών μιας μεταβλητής όπως: η κατάταξη με φθίνουσα ή αύξουσα σειρά, η τυπική απόκλιση από το μέσο, η ποσοστιαία απόδοση από το μέσο, η ποσοστιαία απόσταση από την καλύτερη επίδοση, η ποσοστιαία απόσταση από τα άκρα, ο λογαριθμικός / εκθετικός μετασχηματισμός κ.α. Η επιλογή της κατάλληλης τεχνικής τυποποίησης έχει μεγάλο αντίκτυπο στο τελικό αποτέλεσμα του δείκτη.

Στάθμιση μεταβλητών

Αφού τυποποιηθούν οι τιμές των μεταβλητών, έπεται η σύνθεσή τους για την κατασκευή του δείκτη. Η στάθμιση συνίσταται στην απόδοση διαφορετικής βαρύτητας σε κάθε μεταβλητή. Πρέπει να γίνεται με προσεκτική τεκμηρίωση, δεδομένου ότι οι τιμές που θα προκύψουν ενδέχεται να επηρεάζονται καθοριστικά από τους επιλεγέντες συντελεστές (Freudenberg, 2003, HCCI, 2008).

Η απλούστερη περίπτωση είναι ασφαλώς η απουσία στάθμισης. Όταν, όμως, θεωρούμε, ότι οι μεταβλητές δεν επιδρούν στο μετρούμενο φαινόμενο ισοβαρώς, τότε πρέπει να γίνει η στάθμιση των μεταβλητών. Μέθοδοι που έχουν προταθεί είναι η λογική του κατασκευαστή, η γνώμη των ειδικών επί του θέματος ή οι προτιμήσεις της κοινής γνώμης, όπως καταγράφονται σε σχετικές δημοσκοπήσεις (Salzman, 2003). Υπάρχουν βέβαια και πιο αυστηρά μαθηματικά εργαλεία υπολογισμού συντελεστών στάθμισης, όπως η λεγόμενη Ανάλυση Βασικών Συστατικών (Principal Component Analysis – PCA). Σκοπός της είναι η ανίχνευση των αλληλεπιδράσεων εντός μιας ομάδας μεταβλητών, μέσω της μετατροπής της σε μια νέα ομάδα ανεξάρτητων μεταξύ τους μεταβλητών (HCCI, 2008). Μια άλλη είναι η Διαδικασία Αναλυτικής Ιεράρχησης (Analytic Hierarchy Process – AHP), που στηρίζεται σε έναν πίνακα διπλής εισόδου, στον οποίο καταγράφεται η σχετική σπουδαιότητα των μεταβλητών με μαθηματικά συνεπή τρόπο. Η ισχύς της προτίμησης για κάθε μεταβλητή υπολογίζεται σε μια

κλίμακα 1-9 και η τιμή που καταχωρείται σε κάθε κελί αντιστοιχεί στο λόγο της σχετικής σπουδαιότητας της μεταβλητής-σειρά προς τη μεταβλητή-στήλη.

Ένα σοβαρό ζήτημα λοιπόν που ανακύπτει αναφορικά με τη στάθμιση των μεταβλητών είναι η ακριβής ερμηνεία των συντελεστών (HCCI, 2008). Λόγω της τεράστιας σύγχυσης και της πολυπλοκότητας της ερμηνείας της στάθμισης των μεταβλητών, πολλοί κατασκευαστές σύνθετων δεικτών επιλέγουν εξ αρχής ίση στάθμιση, που όμως επικρίνεται με τη σειρά της ως αυθαίρετη και ασύμβατη με τον πραγματικό κόσμο (Freudenberg, 2003, HCCI, 2008).

Άθροιση μεταβλητών

Όπως αναφέρθηκε, το τελικό στάδιο της κατασκευής ενός σύνθετου δείκτη είναι η άθροιση των τιμών των μεταβλητών του. Η απλούστερη μορφή άθροισης είναι προφανώς η ίδια η πρόσθεση των τιμών και ο υπολογισμός του μέσου όρου, ο οποίος ονομάζεται αριθμητικός. Αν και αποτελεί μια απλή και διάφανη μέθοδο, μπορεί να μην αντικατοπτρίζει τις πραγματικές συνθήκες, ιδιαίτερα αν προστίθενται δείκτες μη γραμμικοί μεταξύ τους. Μία άλλη μέθοδος είναι ο σταθμισμένος μέσος όρος ο οποίος δίνει συνήθως ίση στάθμιση στις υποκατηγορίες ενός σύνθετου δείκτη. Όμως, με αυτόν τον τρόπο ένας δείκτης που περιέχεται σε μια κατηγορία με πολλούς δείκτες, έχει μικρότερη βαρύτητα σε σχέση με ένα δείκτη μιας άλλης κατηγορίας με λιγότερους δείκτες και, επομένως, μικρότερη επιρροή στον τελικό σύνθετο δείκτη. Πέραν του αριθμητικού και του σταθμισμένου μέσου όρου, σε ορισμένες περιπτώσεις σύνθετων δεικτών εφαρμόζεται ο γεωμετρικός μέσος όρος. Ο απλός γεωμετρικός όρος εμπεριέχει και αυτός κάποιο είδος κρυφής στάθμισης, καθώς κάθε υποκατηγορία ενός σύνθετου δείκτη δεν περιέχει τον ίδιο αριθμό δεικτών, με αποτέλεσμα κάποιες κατηγορίες να έχουν μεγαλύτερη βαρύτητα στον υπολογιζόμενο τελικό σύνθετο δείκτη.

Η επιλογή του κατάλληλου μέσου για τη σύνθεση των μεταβλητών είναι ένα δυσχερές σημείο. Για παράδειγμα, η χρήση γεωμετρικού μέσου στον HDI συνεπάγεται, ότι μια χώρα με υψηλό εισόδημα, αλλά χαμηλό προσδόκιμο επιβίωσης, βαθμολογείται χειρότερα από ό,τι μια χώρα με ίδιο μέσο όρο αλλά πιο ισορροπημένες τιμές, υπονοώντας χαμηλότερη υποκατάσταση μεταξύ των μεταβλητών. Έτσι, ενδεχόμενη κακή επίδοση σε έναν τομέα δεν μπορεί να αντισταθμιστεί εύκολα με καλή επίδοση σε έναν άλλο.

Μία λύση που προτείνεται για να διορθωθούν οι μεθοδολογικές προκαταλήψεις είναι η ανάλυση ευαισθησίας, που αποσκοπεί στον έλεγχο της ευστάθειας και σταθερότητας των τιμών σε ενδεχόμενη μεταβολή των υποκειμενικών επιλογών. Ιδανικά, η ανάλυση ευαισθησίας καλύπτει όλες τις πιθανές πηγές αβεβαιότητας, δηλαδή όλα τα σημεία της διαδικασίας στα οποία ο κατασκευαστής βρέθηκε αντιμέτωπος με έναν κόμβο απόφασης (HCCI, 2008). Ανάλογα με τις μεθόδους συγκέντρωσης και στάθμισης, ορισμένοι σύνθετοι δείκτες μπορεί να είναι πολύ ευαίσθητοι σε λίγους δείκτες με πολύ υψηλή μεταβλητότητα. Σε αυτήν την περίπτωση, ένας δείκτης μπορεί να υποδηλώνει ότι μία χώρα βρίσκεται σε χαμηλότερη κατάταξη από άλλες, μόνο και μόνο επειδή είχε χαμηλές βαθμολογίες σε λίγες μεταβλητές με υψηλή μεταβλητότητα. Πρακτικά, ο δείκτης υπολογίζεται με διαφορετικούς εναλλακτικούς τρόπους και ακολούθως εξετάζεται η συσχέτιση μεταξύ των αποτελεσμάτων που προκύπτουν, είτε βάσει των απόλυτων τιμών τους, είτε βάσει της συναγόμενης κατάταξης των χωρών. Σε κάθε περίπτωση, η ανάλυση ευαισθησίας βελτιώνει την αξιοπιστία των αποτελεσμάτων και περιορίζει σημαντικά το ενδεχόμενο παρερμηνείας του δείκτη ως παραπλανητικού κι εσφαλμένου.

Η υποκειμενικότητα των ανωτέρω επιλογών είναι σε μεγάλο βαθμό αναπόφευκτη. Από τη στιγμή που δεν υπάρχει ένας τεχνοκρατικά αυστηρός ορισμός της ευημερίας και της ανάπτυξης, κάθε δείκτης θα αντικατοπτρίζει την οπτική γωνία του κατασκευαστή του, που δεν είναι αξιολογικά ουδέτερη. Από τη στιγμή που ο κατασκευαστής κάνει τις επιλογές του, πρέπει στη συνέχεια, αφενός, να τις καταστήσει σαφείς και ξεκάθαρες στο κοινό του και, αφετέρου, να εφαρμόσει πιστά και με επιστημονικά τεκμηριωμένο τρόπο τα στατιστικά εργαλεία που τις υπηρετούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Τελικά, η μεθοδολογική συνέπεια και η διαφάνεια συνιστούν το αναγκαίο αντίβαρο της αναπόφευκτης υποκειμενικότητας των επιλογών.

5. ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΑΕΠ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΔΕΙΚΤΩΝ

5.1 Εισαγωγή

Στον παρόν Κεφάλαιο θα επιχειρηθεί η συσχέτιση των εναλλακτικών δεικτών, προκειμένου να συγκριθούν οι επιδόσεις τους τόσο με το ΑΕΠ, εκφρασμένο σε όρους ισοτιμίας αγοραστικής δύναμης (PPP), όσο και μεταξύ τους. Ο λόγος που θα χρησιμοποιηθεί ο κατά κεφαλήν ΑΕΠ εκφρασμένος σε διεθνείς δολαριακές αξίες είναι ότι συμπεριλαμβάνει στις μετρήσεις του και τις διαφορές που υπάρχουν στο κόστος ζωής κάθε χώρας, με αποτέλεσμα να υπάρχει μια ορθότερη απεικόνιση του επίπεδου ζωής τους. Στόχος της ανάλυσης είναι να ελεγχθεί η συνάφεια μεταξύ του ΑΕΠ και των εναλλακτικών δεικτών, καθώς και η απόπειρα πρόβλεψης των δεικτών από το ΑΕΠ, προκειμένου να συναχθούν συμπεράσματα για το αν οι παραπάνω δείκτες εκφράζουν κοινή ή διαφορετική πραγματικότητα. Σημειώνεται, ότι από τους συνολικά 14 δείκτες που μνημονεύθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, έχουν επιλεγεί 4, αφενός λόγω της σπουδαιότητάς τους, αφετέρου λόγω της μεγαλύτερης διαθεσιμότητας των δεδομένων τους. Η μη δημοσίευση ορισμένων εκ των δεικτών σε ετήσια βάση, οδήγησε στην επιλογή του έτους 2016, ως το πλέον πρόσφατο έτος, όπου όλοι οι δείκτες ήταν ενημερωμένοι.

Ελέγχθηκε ο βαθμός συσχέτισης των υπό μελέτη δεικτών, ο οποίος υπολογίστηκε με το δείκτη συσχέτισης $Pearson = r\{cov(x,y)/\sigma_x \cdot \sigma_y\}$ σε όλο το δείγμα. Έπειτα, δημιουργήθηκαν δύο υπό-ομάδες (50 χωρών η καθεμία), με βάση τις χαμηλότερες και υψηλότερες τιμές του ΑΕΠ και υπολογίστηκε ο βαθμός συσχέτισης των παραπάνω μεταβλητών σε κάθε μία από τις ομάδες αυτές ξεχωριστά. Στη συνέχεια, εκτιμήθηκε η προβλεπτική ισχύς του ΑΕΠ στους εναλλακτικούς δείκτες, εφαρμόζοντας απλή γραμμική παλινδρόμηση αρχικά σε όλο το δείγμα και εν συνεχεία στην ομάδα των χωρών με χαμηλό ΑΕΠ και στην ομάδα των χωρών με υψηλό ΑΕΠ. Τα δεδομένα της παρούσας έρευνας επεξεργάστηκαν με βάση το πρόγραμμα Statistical Package of Social Sciences (S.P.S.S) έκδοση 23.

5.2 Περιγραφικοί Στατιστικοί Δείκτες

Στην πρώτη φάση ανάλυσης των αποτελεσμάτων παρατίθενται ευρήματα περιγραφικής ανάλυσης των δεδομένων, προκειμένου να υπάρχει σαφής εικόνα των

Κριτική ανάλυση του ΑΕΠ και διερεύνηση εναλλακτικών δεικτών ευημερίας των σύγχρονων κοινωνιών

υπό μελέτη μεταβλητών στο συνολικό δείγμα. Παρατίθενται περιγραφικοί πίνακες για όλο το δείγμα, την ομάδα χωρών με χαμηλό κατά κεφαλήν ΑΕΠ και την ομάδα χωρών με υψηλό κατά κεφαλήν ΑΕΠ.

Πίνακας 1

Μέσοι όροι, τυπικές αποκλίσεις, μέγιστες και ελάχιστες τιμές των υπό μελέτη μεταβλητών για όλο το δείγμα.

	N	M.O.	T.A.	Min	Max
Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης - HDI	185	0.71	0.15	0.365	0.951
Δείκτης Χαρούμενου Πλανήτη - HPI	140	26.38	7.36	12.78	44.71
Δείκτης Οικολογικού Αποτυπώματος - EF	160	3,17	2.34	0.50	14.41
Δείκτης Κοινωνικής Προόδου - SPI	133	65.82	14.53	30.03	90.09
Κατά κεφαλήν ΑΕΠ – GDP per capita (PPP)	178	19678	20273.90	794.60	113553.60

Πίνακας 2

Μέσοι όροι, τυπικές αποκλίσεις, μέγιστες και ελάχιστες τιμές των υπό μελέτη μεταβλητών για το δείγμα χωρών με χαμηλό κατά κεφαλήν ΑΕΠ (<=5000).

	N	M.O.	T.A.	Min	Max
Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης - HDI	50	0.52	0.08	0.365	0.690
Δείκτης Χαρούμενου Πλανήτη - HPI	36	22.26	7.11	12.78	40.57
Δείκτης Οικολογικού Αποτυπώματος - EF	45	1.25	.55	.50	3.73
Δείκτης Κοινωνικής Προόδου - SPI	34	48.89	6.85	30.03	62.91
Κατά κεφαλήν ΑΕΠ – GDP per capita (PPP)	50	2717.5	1166.35	794.60	4912.38

Πίνακας 3

Μέσοι όροι, τυπικές αποκλίσεις, μέγιστες και ελάχιστες τιμές των υπό μελέτη μεταβλητών για το δείγμα χωρών με υψηλό κατά κεφαλήν ΑΕΠ (≥ 25550).

	N	M.O.	T.A.	Min	Max
Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης - HDI	50	0.88	0.05	0.79	0.95
Δείκτης Χαρούμενου Πλανήτη - HPI	41	26.80	6.11	13.15	39.50
Δείκτης Οικολογικού Αποτυπώματος - EF	44	5.95	2.29	2.25	14.41
Δείκτης Κοινωνικής Προόδου - SPI	39	82.17	7.01	64.19	90.09
Κατά κεφαλήν ΑΕΠ – GDP per capita (PPP)	50	46549.69	18494.73	25568.91	113553.60

5.3 Έλεγχος Ερευνητικών Ερωτημάτων και Υποθέσεων

5.3.1 Έλεγχος συνάφειας στο σύνολο των χωρών

Υπολογίστηκαν οι δείκτες συνάφειας r του Pearson ανάμεσα στους υπό μελέτη εναλλακτικούς δείκτες ευημερίας (Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης - HDI, Δείκτης Χαρούμενου Πλανήτη - HPI, Δείκτης Οικολογικού Αποτυπώματος - EF, Δείκτης Κοινωνικής Προόδου - SPI) και στον ΑΕΠ. Όλοι οι δείκτες ήταν θετικής κατεύθυνσης και στατιστικώς σημαντικοί, εκτός από το δείκτη της συνάφειας του δείκτη Χαρούμενου πλανήτη – HPI με τον ΑΕΠ (0,12). Το μέγεθος των στατιστικά σημαντικών δεικτών κυμάνθηκε από 0,37 μεταξύ HPI - HDI έως 0,95 μεταξύ SPI - HDI. Το μέγεθος των συσχετίσεων κυμαίνεται από χαμηλό έως υψηλό. Δηλαδή όσο πιο υψηλά βαθμολογείται σε μία χώρα ένας δείκτης εξ αυτών, τόσο πιο υψηλά τείνει να βαθμολογείται και οι άλλος δείκτης στην ίδια χώρα (βλ. Πίνακα 4).

Πίνακας 4

Συνάφεια (δείκτες Pearson r) μεταξύ των εναλλακτικών δεικτών ευημερίας και του ΑΕΠ σε όλο το δείγμα.

Κριτική ανάλυση του ΑΕΠ και διερεύνηση εναλλακτικών δεικτών ευημερίας των σύγχρονων κοινωνιών

	HDI	HPI	EF	SPI	GDP
Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης - HDI	-				
Δείκτης Χαρούμενου Πλανήτη - HPI	0,37** (N=140)	-			
Δείκτης Οικολογικού Αποτυπώματος - EF	0,73** (N=160)	-0,72 (N=127)	-		
Δείκτης Κοινωνικής Προόδου - SPI	0,95** (N=133)	0,46** (N=122)	0,77** (N=124)	-	
Κατά κεφαλήν ΑΕΠ – GDP per capita (PPP)	0,79** (N=178)	0,12 (N=136)	0,85** (N=154)	0,85** (N=131)	-

Σημείωση: ** p < 0,01

Εφαρμόστηκαν τέσσερις απλές γραμμικές παλινδρομήσεις, στο σύνολο των χωρών του δείγματος, έχοντας σαν εξαρτημένη μεταβλητή τον εκάστοτε εναλλακτικό δείκτη, με στόχο να ελεγχθεί η δυνατότητα πρόβλεψης τους από τον προβλεπτικό παράγοντα ΑΕΠ. Τα μεγέθη R^2 , F και p-value παρατίθενται στο πίνακα 5.

Πίνακας 5

Πρόβλεψη εναλλακτικών δεικτών από τον ΑΕΠ σε όλο το δείγμα.

	HDI	HPI	EF	SPI
R^2	0,622	0,014	0,717	0,718
F	289,524 (1, 176)	1,946 (1, 134)	385,453 (1, 152)	329,212 (1, 129)
p-value	< 0,001	0,165	< 0,001	< 0,001

5.3.2 Έλεγχος συνάφειας στις φτωχότερες χώρες

Υπολογίστηκαν, για τις χώρες με χαμηλό κατά κεφαλήν ΑΕΠ ($\leq 5000\$$), οι δείκτες συνάφειας r του Pearson ανάμεσα στους υπό μελέτη εναλλακτικούς δείκτες ευημερίας (Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης - HDI, Δείκτης Χαρούμενου Πλανήτη - HPI, Δείκτης Οικολογικού Αποτυπώματος - EF, Δείκτης Κοινωνικής Προόδου - SPI) και στον ΑΕΠ. Όλοι οι δείκτες ήταν θετικής κατεύθυνσης και στατιστικώς σημαντικοί,

εκτός από το δείκτη της συνάφειας του Οικολογικού Αποτυπώματος - EF με τον ΑΕΠ (0,15). Το μέγεθος των στατιστικά σημαντικών δεικτών κυμάνθηκε από 0,36 μεταξύ HPI - ΑΕΠ έως 0,78 SPI - HDI. Το μέγεθος των συσχετίσεων κυμαίνεται από χαμηλό έως σημαντικό. Δηλαδή όσο πιο υψηλά βαθμολογείται σε κάποιο συμμετέχοντα σε μία χώρα ένας δείκτης εξ αυτών, τόσο πιο υψηλά τείνει να βαθμολογείται και οι άλλος δείκτης στην ίδια χώρα (βλ. Πίνακα 6).

Πίνακας 6

Συνάφεια (δείκτες Pearson r) μεταξύ των εναλλακτικών δεικτών ευημερίας και του ΑΕΠ στις χώρες με ΑΕΠ $\leq 5000\$$.

	HDI	HPI	EF	SPI	GDP
Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης – HDI	-				
Δείκτης Χαρούμενου Πλανήτη - HPI	0,68** (N=36)	-			
Δείκτης Οικολογικού Αποτυπώματος - EF	0,23 (N=45)	-0,25 (N=34)	-		
Δείκτης Κοινωνικής Προόδου - SPI	0,78** (N=34)	0,54** (N=31)	0,01 (N=33)	-	
Κατά κεφαλήν ΑΕΠ – GDP per capita (PPP)	0,60** (N=50)	0,36* (N=36)	0,15 (N=45)	0,54** (N=34)	-

Σημείωση: * $p < 0,05$ ** $p < 0,01$

Εφαρμόστηκαν τέσσερις απλές γραμμικές παλινδρομήσεις, στις φτωχότερες χώρες (ΑΕΠ $\leq 5000\$$), έχοντας σαν εξαρτημένη μεταβλητή τον εκάστοτε εναλλακτικό δείκτη, με στόχο να ελεγχθεί η δυνατότητα πρόβλεψης τους από τον προβλεπτικό παράγοντα ΑΕΠ. Τα μεγέθη R^2 , F και p-value παρατίθενται στο πίνακα 7.

Πίνακας 7

Πρόβλεψη εναλλακτικών δεικτών από τον ΑΕΠ στις φτωχότερες χώρες.

	HDI	HPI	EF	SPI
R^2	0,358	0,131	0,022	0,286

Κριτική ανάλυση του ΑΕΠ και διερεύνηση εναλλακτικών δεικτών ευημερίας των σύγχρονων κοινωνιών

F	26,746 (1, 48)	5,120 (1, 34)	0,966 (1, 43)	12,829 (1, 32)
p-value	< 0,001	0,03	0,331	0,001

5.3.3 Έλεγχος συνάφειας στις πλουσιότερες χώρες

Υπολογίστηκαν, για τις χώρες με υψηλό κατά κεφαλήν (ΑΕΠ \geq 25550\$), οι δείκτες συνάφειας r του Pearson ανάμεσα στους υπό μελέτη εναλλακτικούς δείκτες ευημερίας (Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης - HDI, Δείκτης Χαρούμενου Πλανήτη - HPI, Δείκτης Οικολογικού Αποτυπώματος - EF, Δείκτης Κοινωνικής Προόδου - SPI) και στον ΑΕΠ. Όλοι οι δείκτες ήταν θετικής κατεύθυνσης και στατιστικώς σημαντικοί, εκτός από το δείκτη της συνάφειας του Χαρούμενου πλανήτη - HPI με τον ΑΕΠ (0,00). Το μέγεθος των στατιστικά σημαντικών δεικτών κυμάνθηκε από 0,36 μεταξύ HPI - SPI έως 0,84 SPI - HDI. Το μέγεθος των συσχετίσεων κυμαίνεται από χαμηλό έως υψηλό. Δηλαδή όσο πιο υψηλά βαθμολογείται σε μία χώρα ένας δείκτης εξ αυτών, τόσο πιο υψηλά τείνει να βαθμολογείται και οι άλλος δείκτης στην ίδια χώρα (βλ. Πίνακα 8).

Πίνακας 8

Συνάφεια (δείκτες Pearson r) μεταξύ των εναλλακτικών δεικτών ευημερίας και του ΑΕΠ στις χώρες με ΑΕΠ \geq 25550\$.

	HDI	HPI	EF	SPI	GDP
Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης – HDI	-				
Δείκτης Χαρούμενου Πλανήτη -HPI	0,27 (N=41)	-			
Δείκτης Οικολογικού Αποτυπώματος - EF	0,05 (N=44)	-0,64** (N=36)	-		
Δείκτης Κοινωνικής Προόδου - SPI	0,84** (N=39)	0,36* (N=36)	0,10 (N=36)	-	
Κατά κεφαλήν ΑΕΠ – GDP per capita (PPP)	0,48** (N=50)	0,00 (N=41)	0,64** (N=44)	0,48** (N=39)	-

Σημείωση: * $p < 0,05$ ** $p < 0,01$

Εφαρμόστηκαν τέσσερις απλές γραμμικές παλινδρομήσεις, στις πλουσιότερες χώρες (ΑΕΠ $\geq 25550\$$), έχοντας σαν εξαρτημένη μεταβλητή τον εκάστοτε εναλλακτικό δείκτη, με στόχο να ελεγχθεί η δυνατότητα πρόβλεψης τους από τον προβλεπτικό παράγοντα ΑΕΠ. Τα μεγέθη R^2 , F και p-value παρατίθενται στο πίνακα 9.

Πίνακας 9

Πρόβλεψη εναλλακτικών δεικτών από τον ΑΕΠ στις πλουσιότερες χώρες

	HDI	HPI	EF	SPI
R^2	0,226	0	0,404	0,230
F	14,029 (1, 48)	0 (1, 39)	28,448 (1, 42)	11,203 (1, 37)
p-value	< 0,001	0,987	< 0,001	0,002

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

6.1 Συμπεράσματα

Πριν αρχίσουν να παρατίθενται τα βασικά συμπεράσματα, κρίνεται σκόπιμο να επισημανθεί, πως εκ των τεσσάρων εναλλακτικών δεικτών που αναλύονται στην εργασία, όλοι πλην του EF κινούνται προς την ίδια κατεύθυνση με την ευημερία, δηλαδή οι υψηλές επιδόσεις τους εκφράζουν υψηλότερα επίπεδα ευημερίας. Απεναντίας, ο EF κινείται προς την αντίθετη κατεύθυνση: Εφόσον δεχόμαστε, ότι η αύξηση της περιβαλλοντικής επιβάρυνσης επιδρά αρνητικά στην ευημερία, όσο χαμηλότερος είναι ο δείκτης τόσο υψηλότερα θεωρούνται τα επίπεδα της ευημερίας.

Ως προς τη στατιστική σημαντικότητα του ΑΕΠ με τους εναλλακτικούς δείκτες στο σύνολο του δείγματος, παρατηρούμε ότι υπάρχει μία πολύ ισχυρή συσχέτιση με τον δείκτη HDI (0.79), ο οποίος δεν εμπλέκει καθόλου στο τρόπο υπολογισμού του περιβαλλοντικές μεταβλητές, όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο 4.3.2. Η συσχέτιση HDI και ΑΕΠ θεωρείται αναμενόμενη, καθώς ο συγκεκριμένος δείκτης περιλαμβάνει στον τρόπο υπολογισμού του το κατά κεφαλήν εισόδημα, μετρούμενο σε όρους PPP, καθώς και το προσδόκιμο επιβίωσης και τα διανυθέντα και προσδοκώμενα έτη φοίτησης, όπου και οι δύο αυτές διαστάσεις θα μπορούσαμε να πούμε ότι σχετίζονται με τον ΑΕΠ. Επίσης, παρατηρούμε μια ακόμη μεγαλύτερη συσχέτιση με το δείκτη SPI (0.85). Ο συγκεκριμένος δείκτης εμπλέκει σε πολύ μικρό μόνο βαθμό, (4 από τις 50 μεταβλητές), στον τρόπο μέτρησής του, περιβαλλοντικές μεταβλητές. Η διαφορά με τον HDI, βρίσκεται στο ότι ο SPI δεν περιέχει οικονομικά στοιχεία. Στηρίζεται, όπως αναφέρθηκε και στην ενότητα 4.3.2 σε τρεις βασικούς πυλώνες: βασικές ανάγκες (τροφή, νερό, ασφάλεια κτλ), ευκαιρίες (πρόσβαση σε εξειδικευμένη εκπαίδευση, προσωπικά δικαιώματα, ελευθερία και επιλογή κτλ) και θεμέλια ευημερίας (πρόσβαση στη βασική γνώση, υγεία, περιβαλλοντική ποιότητα κτλ). Μία άλλη επίσης ισχυρή συσχέτιση του ΑΕΠ, παρατηρείται για το δείκτη που μετρά αποκλειστικά την περιβαλλοντική αειφορία, ήτοι τον EF(0.85), όπου πάντως το θετικό πρόσημο της συσχέτισης είναι «ανεπιθύμητο», με την έννοια ότι δείχνει ακριβώς την αδυναμία του ΑΕΠ να λάβει υπόψιν τις επιπτώσεις της επιβάρυνσης του οικοσυστήματος. Συνεπώς, η θετική συσχέτιση ΑΕΠ – EF απλώς επιβεβαιώνει μια δυσάρεστη πραγματικότητα: ότι η οικονομική μεγέθυνση επιτυγχάνεται με τίμημα τη διακινδύνευση της αειφορίας του οικοσυστήματος. Ο δείκτης HPI που προσπαθεί να συνδυάσει τη βιωσιμότητα σε

συνδυασμό με την υποκειμενική ευημερία, αφού όπως αναφέρθηκε στην ενότητα 4.3.3 υπολογίζεται ως το γινόμενο του Προσδόκιμου επιβίωσης και της Υποκειμενικής ευημερίας (SWB των Gallup και Healthways) διά το οικολογικό αποτύπωμα (EF), παρατηρούμε ότι δεν έχει καμία συσχέτιση με τον ΑΕΠ σε όλο το δείγμα. Συμπερασματικά, παρατηρούμε ότι οι δείκτες ΑΕΠ και HPI είναι οι μόνοι που εκφράζουν μια διαφορετική πραγματικότητα.

Στον έλεγχο συνάφειας του ΑΕΠ στις φτωχότερες χώρες ($\leq 5000\$$) και στις πλουσιότερες χώρες ($\geq 25550\$$), παρατηρείται επίσης μια συσχέτιση σημαντική με τους HDI και SPI, αλλά όχι τόσο ισχυρή όσο σε όλο το δείγμα. Στην κατηγορία των φτωχότερων χωρών παρατηρείται επίσης μία όχι και τόσο ισχυρή, αλλά αξίας αναφοράς συσχέτιση με τον HPI(0,36), όπου διαφαίνεται ότι η προσωπική εκτίμηση που έχουν οι άνθρωποι για τη ζωή τους στις συγκεκριμένες χώρες, ταυτίζεται περισσότερο με την πραγματικότητα του ΑΕΠ. Αντίθετα, στην κατηγορία πλουσιότερων χωρών δεν έχουμε καμία συσχέτιση ΑΕΠ και HPI. Παρόλου, που όπως έχει ήδη αναφερθεί, η υποκειμενική αντίληψη της ευχαρίστησης για τη ζωή δεν συνδέεται απαραίτητα με το ύψος του εισοδήματος του ανθρώπου, στις πολύ φτωχές χώρες διαφαίνεται μία αρκετά σημαντική συσχέτιση. Αυτό ίσως οφείλεται στο γεγονός πως οι άνθρωποι προσπαθούν πρωτίστως να ικανοποιήσουν τις βασικές τους ανάγκες (πυραμίδα ιεράρχησης των αναγκών του Maslow), ενώ σε αντίθεση όταν εξασφαλιστεί αυτή η κατηγορία των αναγκών αρχίζουν να αξιολογούν τη ζωή τους με άλλα ποιοτικότερα χαρακτηριστικά. Μία σημαντική διαφορά με όλο το δείγμα είναι αυτή μεταξύ EF και ΑΕΠ, όπου στην κατηγορία των φτωχότερων χωρών παρατηρούμε ότι δεν υπάρχει καμία συσχέτιση. Σε αντίθεση με τις χώρες υψηλού εισοδήματος όπου έχουμε αρκετά σημαντική (0,64), αλλά όχι και τόσο ισχυρή όσο σε όλο το δείγμα. Αυτό ίσως μας δείχνει και ότι το καταναλωτικό πρότυπο των αναπτυγμένων χωρών απέχει αρκετά από το επίπεδο βιωσιμότητάς του, καθώς στο σύνολο των χωρών της συγκεκριμένης κατηγορίας ο EF βρίσκεται πολύ πάνω από το αποδεκτό κατά κεφαλήν παγκόσμιο όριο του (1,7 gha). Είναι φυσικό ότι το μέγεθος του οικολογικού αποτυπώματος είναι διαφορετικό από χώρα σε χώρα και είναι ανάλογο με τον τρόπο της καθημερινής ζωής και κατανάλωσης. Ο μέσος όρος του οικολογικού αποτυπώματος των πλουσιότερων χωρών είναι 5,95, ενώ των φτωχότερων 1,25. Έτσι, εάν όλοι οι άνθρωποι του κόσμου κατανάλωναν και ζούσαν σαν τις πλουσιότερες χώρες του κόσμου, θα χρειαζόμασταν πάνω από τρεις πλανήτες όπως και η Γη.

Είναι προφανές, ότι ο ΕF αυτοτελώς δεν προσφέρεται για εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων και προτάσεων πολιτικής, όπως αναφέρθηκε και στην ενότητα 4.3.4. Μία κατάσταση ελάχιστης ή και μηδενικής επιβάρυνσης είναι ιδανική από περιβαλλοντική άποψη, αλλά δεν αποτελεί ρεαλιστική λύση για την ανθρωπότητα, αν συνεπάγεται εξαθλίωση του βιοτικού επιπέδου. Το ζήτημα είναι η εξισορρόπηση των δύο στόχων, εξ ου και η δημιουργία του ΗPI ως δείκτη αποδοτικότητας. Πάντως, ο ΕF διατηρεί αυτοτελή αξία με όρους σύγκρισής του με την προσφερόμενη επιφάνεια του οικοσυστήματος, αποτυπώνοντας έτσι το βαθμό στον οποίο το καταναλωτικό πρότυπο κάθε χώρας απέχει από το βιώσιμο επίπεδό του.

Αξιοσημείωτα είναι και τα αποτελέσματα της συσχέτισης μεταξύ των εναλλακτικών δεικτών. Όπως για παράδειγμα μεταξύ του ΗDI και SPI, όπου βλέπουμε μια πολύ ισχυρή συσχέτιση τόσο στο σύνολο του δείγματος (0,95), όσο και στις επιμέρους κατηγορίες των χωρών, 0,78 για τις φτωχότερες και 0,84 για τις πλουσιότερες. Οι συγκεκριμένες συσχετίσεις είναι και οι υψηλότερες μεταξύ όλων των δεικτών σε όλες της κατηγορίες χωρών. Η υψηλή συσχέτιση ΗDI και SPI επιτρέπει τη σύγκριση των δεικτών ως προς τον τρόπο κατασκευής τους. Εν προκειμένω, για παράδειγμα, ο ΗDI, που απαρτίζεται από μόλις τέσσερις μεταβλητές, παρουσιάζει μια συμπεριφορά εντυπωσιακά όμοια με εκείνη των SPI, που συντίθενται από 50. Είναι φανερό, ότι αν οι 50 μεταβλητές μπορούν να μειωθούν σε τέσσερις, χωρίς σημαντική απώλεια πληροφορίας, τότε ο ΗDI έχει ένα τεράστιο μεθοδολογικό κι επικοινωνιακό πλεονέκτημα. Άλλωστε, η απλότητα και η σαφήνεια, τόσο των εισροών ενός δείκτη (δηλαδή των υποκειμένων μεταβλητών και της μεθοδολογίας σύνθεσής τους), όσο και των εκροών του (δηλαδή του μηνύματος που εκπέμπει προς την κοινή γνώμη και τους λήπτες πολιτικών αποφάσεων), είναι θεμελιώδεις προϋποθέσεις για την επιτυχία του.

Ένα μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης και το εύρημα της απουσίας ισχυρής συσχέτισης μεταξύ ΗPI και ΕF, τόσο στο σύνολο του δείγματος όσο και στις φτωχότερες χώρες, παρά το γεγονός ότι το ΕF αποτελεί μέρος του ΗPI. Αντίθετα στις πλούσιες χώρες έχουμε ισχυρή, αλλά αρνητική συσχέτιση (-0,64). Η αρνητική συσχέτιση είναι λογική, δεδομένου ότι ο ΕF σε αντίθεση με τον ΗPI κινείται προς την αντίθετη κατεύθυνση για την ευημερία, δηλαδή οι χαμηλές επιδόσεις του είναι αυτές που αυξάνουν την ευημερία.

Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι ενώ παρατηρείται ισχυρή συσχέτιση (0,73) στο σύνολο του δείγματος μεταξύ ΗDI και ΕF, δεν φαίνεται να υπάρχει καμία συσχέτιση

στις άλλες δύο κατηγορίες χωρών. Αυτό μας δείχνει πως το αποτέλεσμα επηρεάζεται άμεσα από τις ενδιάμεσες χώρες του δείγματος. Το ίδιο σαφώς παρατηρείτε και στη σχέση μεταξύ SPI και EF, καθώς οι δείκτες SPI και HDI τείνουν σε ταυτόσημα συμπεράσματα. Βέβαια αυτό υπονοεί και μία ταυτόσημη σχέση μεταξύ HDI – HPI και SPI – HPI, που στην πραγματικότητα δεν συμβαίνει σε όλες τις κατηγορίες χωρών. Όπως παρατηρούμε από την ανάλυση στις δύο κατηγορίες, του συνόλου του δείγματος και των φτωχότερων χωρών, υπάρχει μία κοινή πορεία στη συσχέτιση των δύο δεικτών με τον HPI, ενώ στην κατηγορία των πλουσίων χωρών ο SPI φαίνεται να συσχετίζεται σημαντικά (0,36) με τον HPI, σε αντίθεση με τον HDI που δεν έχει καμία συσχέτιση.

Τέλος, στο σύνολο των κατηγοριών είναι εμφανές, ότι ο SPI υπερτερεί συντριπτικά έναντι του ΑΕΠ, εμφανίζοντας ισχυρότερες συσχετίσεις με όλους σχεδόν τους δείκτες. Η μόνη περίπτωση όπου η συσχέτιση είναι λίγο ασθενέστερη, είναι εκείνη με τον EF, όπου όμως αυτό ακριβώς επιθυμούμε, δεδομένου ότι στόχος είναι τελικά η αύξηση της ευημερίας χωρίς επιδείνωση της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας.

6.2 Περιορισμοί

Για τις ανάγκες της εργασίας το ιδανικό θα ήταν η συμπερίληψη όλων των χωρών του πλανήτη. Ένα ζήτημα που ανακύπτει, όμως, είναι η απουσία δεδομένων σε αρκετές χώρες ή το ασαφές πολιτειακό καθεστώς αρκετών κρατιδίων, πράγμα που δυσχεραίνει σημαντικά τη συγκρότηση μιας ενιαίας βάσης δεδομένων χωρίς κενά και χωρίς προβλήματα αξιοπιστίας ή συγκρισιμότητας των στατιστικών στοιχείων. Για λόγους μέγιστης δυνατής πληρότητας δεδομένων επιλέχτηκε ως σημείο εκκίνησης η λίστα των χωρών που περιλαμβάνει ο HDI στα αποτελέσματά του, καθώς αποτελούσε και τον δείκτη με το μεγαλύτερο δείγμα. Έτσι, το μέγιστο δείγμα διαμορφώθηκε στις 185 χώρες.

Ένας πολύ σημαντικός επίσης περιορισμός της παρούσας εργασίας, είναι μη δημοσίευση ορισμένων εκ των εναλλακτικών δεικτών σε ετήσια βάση. Για να καταστεί δυνατή η σύγκριση μεταξύ των διαφορετικών εναλλακτικών δεικτών με τον ΑΕΠ, θα έπρεπε όλοι οι δείκτες να έχουν ως σημείο αναφοράς το ίδιο έτος βάσης. Έτσι, τα νεότερα δημοσιοποιημένα στοιχεία που ήταν δυνατόν να συγκριθούν, ήταν του έτους 2016, καθώς αποτελέσουν και τα νεότερα δημοσιευμένα αποτελέσματα του δείκτη EF και κατεπέκταση και του δείκτη HPI. Η μη δημοσίευση όλων των δεικτών

σε ετήσια βάση, οδηγεί και στην αδυναμία διαχρονικής τους σύγκρισης τόσο με τον ΑΕΠ, όσο και μεταξύ τους.

Ένας μεγάλος προβληματισμός, είναι και η ίδια αξιοπιστία των στατιστικών στοιχείων ειδικά στις αναπτυσσόμενες χώρες. Πολλές από τις μεταβλητές που χρησιμοποιούνται στους δείκτες αφορούν κοινωνικά, υποκειμενικά και περιβαλλοντικά ζητήματα, για τα οποία ίσως δεν υπάρχουν ακόμα επαρκή εργαλεία μέτρησης και κοινά αποδεκτές μέθοδοι ποσοτικοποίησης, ακόμα και σε ανεπτυγμένες χώρες με εξελιγμένα στατιστικά συστήματα, πόσο μάλλον σε αναπτυσσόμενες χώρες, όπου ακόμα και η μέτρηση βασικών μεταβλητών εγείρει ερωτηματικά για την αξιοπιστία της.

Ένας ακόμη προβληματισμός είναι επίσης, ότι στην καταγραφή των επιδόσεων των χωρών βάση ΑΕΠ, υπήρξαν και κάποιες ακραίες τιμές που ίσως στρεβλώνουν αρκετά τις υπολογιζόμενες συσχετίσεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η τιμή του Κατάρ (96.060,94\$), που συνιστά ακραία τιμή για το δείγμα. Η υπερβολική της εξάρτηση από τις διεθνείς τιμές πετρελαίου, την καθιστά ιδιαίτερα ευμετάβλητη από έτος σε έτος, αλλά και αρκετά ευαίσθητη στην εκάστοτε εφαρμοζόμενη μέθοδο αποπληθωρισμού. Το ίδιο ισχύει ασφαλώς και για άλλες χώρες που στηρίζουν σε μεγάλο βαθμό το υψηλό κατά κεφαλήν ΑΕΠ τους στις εξαγωγές πετρελαίου, όπως το Κουβέιτ (54.708,70\$), το Μπρουνέι (60.865,99\$), τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα (66.510,87\$) και το Μπαχρέιν (48.091,02\$).

Ο μεγαλύτερος περιορισμός της παρούσας εργασίας, όμως, είναι η απουσία κάποιων ενδιάμεσων μεταβλητών, όπου θα αποτελούσαν ένα μέτρο σύγκρισης σχετικά με την καταλληλότητα των εναλλακτικών δεικτών και του ΑΕΠ στην αποτύπωση της ευημερίας. Με άλλα λόγια, για να προσδιορίσουμε την καταλληλότητα ενός δείκτη, απαραίτητη προϋπόθεση είναι θέσπιση του *‘τι θέλουμε να μετρήσουμε’*, στην συνέχεια έπεται το ερώτημα *‘πως θα το μετρήσουμε’*. Όμως, όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή της εργασίας, δεν υπάρχει κάποιος επαρκής ορισμός της ευημερίας, που είναι ικανός να μας θέσει αυτή τη στενή οριοθέτηση της συγκεκριμένης έννοιας. Από την άλλη, λίγοι είναι αυτοί που μπορούν να αμφισβητήσουν πως η υγεία, η παιδεία και η καλή ψυχολογική κατάσταση δεν είναι απαραίτητα στοιχεία για την επίτευξη της. Οι δύο πρώτες έννοιες θα μπορούσαν να οριστούν με επάρκεια λαμβάνοντας υπόψη, όπως και αρκετοί εναλλακτικοί δείκτες που υπάρχουν σήμερα, το προσδόκιμο επιβίωσης, τον αριθμό βρεφικής θνησιμότητας, την πρόσβαση στην υγεία

και στη βασική γνώση, τα μέσα έτη σχολικής εκπαίδευσης, καθώς και άλλες μεταβλητές που διαθέτουμε αφθονία στατιστικών στοιχείων για τις μετρήσεις τους. Η καλή ψυχολογική κατάσταση από την άλλη, αποτελεί και τη διαμάχη των τελευταίων χρόνων προς την αντικειμενική και υποκειμενική μέτρηση της ευημερίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, αποτελεί και ότι ο μόνος δείκτης που όχι απλά δεν σχετίζεται, αλλά όπως αναφέρθηκε και στα συμπεράσματα εκφράζει μία διαφορετική πραγματικότητα, είναι ο HPI, ο οποίος στις μετρήσεις του συμπεριλαμβάνει την υποκειμενική αντίληψη των ανθρώπων για τη ζωή τους.

6.3 Προτάσεις

Οι προτεραιότητες των κυβερνήσεων παγκοσμίως καθορίζονται πλέον σε μεγάλο βαθμό από το στόχο της ενίσχυσης του ρυθμού ανάπτυξης. Το τι μετράμε και το πώς το ερμηνεύουμε επηρεάζουν άμεσα το τι επιδιώκουμε και το πώς αξιολογούμε τις επιδόσεις μας. Εάν θεωρούμε, ότι το ΑΕΠ μετρά την ευημερία και την ανάπτυξη, τότε είναι εύλογο οι προσπάθειές μας να επικεντρώνονται στη διαρκή αύξησή του, παραμελώντας ίσως άλλους στόχους, που φαίνονται ασύμβατοι με αυτή την επιδίωξη.

Το ΑΕΠ δεν σχεδιάστηκε για να μετρά με ακρίβεια την μακροπρόθεσμη οικονομική και κοινωνική πρόοδο και ιδίως την ικανότητα μιας κοινωνίας να διαχειριστεί προβλήματα, όπως είναι η κλιματική αλλαγή, οι κοινωνικές ανισότητες ή η ικανοποίηση των ανθρώπων από τη ζωή τους. Παρά τις εγγενείς δυσκολίες του, θα μπορούσε να παραμείνει ένα χρήσιμο εργαλείο μέτρησης της οικονομικής παραγωγής, όμως έχει έρθει η ώρα προς την υπέρβασή του.

Είναι ξεκάθαρο ότι το να κινηθούμε πέρα από το ΑΕΠ δεν είναι τόσο εύκολο. Ακόμη και δείκτες που παρουσιάζονται ως εναλλακτικοί (HDI, SPI) του ΑΕΠ, καταλήγουν να αποτυπώνουν την ίδια πραγματικότητα. Γίνεται λοιπόν αντιληπτό, πως φαντάζει αδύνατον να προσπαθούμε να αντικαταστήσουμε το ΑΕΠ, όταν οι ίδιοι οι δείκτες που προτάσσονται προς την υπέρβασή του, καταλήγουν να παράγουν παρόμοιες επιδόσεις.

Ο Albert Einstein κάποτε είχε διατυπώσει την εξής ρήση: *“δεν μπορούμε να λύσουμε τα προβλήματά μας με την ίδια σκέψη που χρησιμοποιήσαμε όταν τα δημιουργήσαμε”*.

Αν ο στόχος λοιπόν, είναι να ξεπεραστούν τα στενά όρια και τα εν γένει προβλήματά του ΑΕΠ, θα πρέπει οι μελλοντικές συνθέσεις των εναλλακτικών δεικτών

να έχουν διαφορετική κατεύθυνση. Ειδικά, είμαστε καταδικασμένοι στο να μετράμε συνεχώς την ίδια πραγματικότητα, απλά από διαφορετική σκοπιά.

Τα κράτη και οι κοινωνίες πρέπει να κατανοήσουν και να αποδεχθούν ότι η ανθρώπινη ευημερία αποτελεί το έρεισμα και την απαραίτητη προϋπόθεση μιας κοινωνίας που ευημερεί. Οι δυστυχημένοι άνθρωποι δεν μπορούν να δημιουργήσουν μια κοινωνία στην οποία θα απολαμβάνουν την ευημερία, και, με τη σειρά της, μια τέτοια κοινωνία δεν μπορεί να διασφαλίσει τις συνθήκες για τη δημιουργία και την ανάπτυξη της ευημερίας των ανθρώπων της (Alatartseva et Barysheva 2015).

Υπάρχει, πάντως, και η άποψη που υποστηρίζει, ότι δεν μπορούμε να περιμένουμε να εμφανιστεί ο τέλειος εναλλακτικός δείκτης για να εγκαταλείψουμε το ΑΕΠ. Πρώτον, διότι οι συγκεκριμένοι δείκτες αποτελούν, παρά τις ατέλειές τους, πολύ καλύτερες προσεγγίσεις της ευημερίας, με την έννοια ότι σχετίζονται με τον ΑΕΠ, και δεύτερον, διότι η αποδόμηση του κοινωνικού και περιβαλλοντικού κεφαλαίου προχωρά με τέτοιο ρυθμό, που κάθε καθυστέρηση συνιστά ανεπίτρεπτη πολυτέλεια (Van den Bergh et Antal, 2014).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Abel, A. and Bernanke, B. (2001). *Macroeconomics*. 4th Edition, Addison Wesley Longman, pp. 66.

Alatartseva, E. and Barysheva, G. (2015). “Well-being: subjective and objective aspects”. International Conference on Research Paradigms Transformation in Social Sciences 2014, Tomsk Polytechnic University.

Alexandrova, A. (2007). “Doing Well In The Circumstances”. *The Journal of Moral Philosophy*.

Arnold, K. (2015). *Measuring the Economy: A Primer on GDP and the National Income and Product Accounts*. Bureau of Economic Analysis (BEA), U. S. Department of Commerce.

Bergh, J. (2009). “The GDP paradox”. *Journal of Economic Psychology*, 30:2, pp. 117- 135.

Betsey, S. and Wolfers, J. (2008). “Economic Growth and Subjective Well-Being: Reassessing the Easterlin Paradox”. *Brookings Papers on Economic Activity*, pp. 1–87.

Bleys, B. (2011). *Beyond GDP: Classifying Alternative Measures for Progress*. *Social Indicators Research*, 109:3, pp. 355-376.

Booyesen, F. (2002). “An Overview and Evaluation of Composite Indices of Development”. *Social Indicators Research*, 59, pp. 115-151.

Clark, A., Frijters, P. and Shields, M. (2007). “Relative Income, Happiness and Utility: An Explanation for the Easterlin Paradox and Other Puzzles”. *Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit, Bonn, Discussion Paper No 2840*

Cobb, C., Halstead, T. and Rowe, J. (1995). “If the GDP is up, why is America down?”. *The Atlantic Monthly*, 276, pp. 59–78.

Constanza, R., d’ Arge, R., de Groot, R., Farber, S., Grasso, M., Hannon, B., Limburg, K., Naeem, S., O’Neill, R., Paruelo, J., Raskin, R., Sutton, P. and Van den Belt, M. (1997). “The Value of the World’s Ecosystem Services and Natural Capital”. *Nature*, (387).

Costanza, R., Erickson, J., Fligger, K., Adams, A., Adams, C., Altschuler, B., Balter, S., Fisher, B., Hike, J., Kelly, J., Kerr, T., McCauley, M., Montone, K., Rauch, M., Schmiedeskamp, K., Saxton, D., Sparacino, L., Tusinski, W. and Williams, L. (2004).

“Estimates of the Genuine Progress Indicator (GPI) for Vermont, Chittenden County and Burlington, from 1950 to 2000”. *Ecological Economics*, 51 (1-2), pp. 139–155.

Costanza, R., Hart, M., Posner, S. and Talberth, J. (2009). “Beyond GDP: The Need for New Measures of Progress”. *The Pardee Papers*, No 4, Boston University.

Dodge, R., Daly, A., Huyton, J., and Sanders, L. (2012). “The challenge of defining wellbeing”. *International Journal of Wellbeing*, 2(3), 222-235

Easterlin, R. (1974). “Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence”. *Essays in Honor of Moses Abramovitz*. University of Pennsylvania, pp. 89-125.

Ekins, P., Simons, S., Deutsch, L., Folke, C., De Groot, R. (2003). “A framework for the practical application of the 51 concepts of critical natural capital and strong sustainability”. *Ecological Economics*, 44 (2-3), pp. 165-185.

Fleurbaey, M. and Blanchet, D. (2013). *Beyond GDP: Measuring Welfare and Assessing Sustainability*. Oxford University Press.

Freudenberg, M. (2003). “Composite Indicators of Country Performance: A Critical Assessment”. *OECD Science, Technology and Industry Working Papers*, OECD Publishing.

Gallup - Healthways Well-Being Index (2014). “STATE OF GLOBAL WELL-BEING: Results of the Gallup - Healthways global well-being index”.

Goossens, Y. (2007). “Alternative progress indicators to Gross Domestic Product (GDP) as a means towards sustainable development”. *European Parliament, Policy Department, Economic and Scientific Policy*.

Haybron, D. (2008). *The pursuit of unhappiness: The elusive psychology of well-being*. Oxford University Press.

Huppert, F. A., Marks, N., Clark, A., Siegrist, J., Stutzer, A., Vitterso, J., Wahrendorf, M. (2009). “Measuring well-being across Europe: Description of the ESS Well-being Module and preliminary findings”. *Social Indicators Research*, 91, pp. 301–315.

Jackson, N. (2013). “Chapter A4. Exploring Subjective Wellbeing and it's Relationships to Lifewide Education, Learning and Personal Development”.

Kraut, R. (2007). *What is good and Why: The ethics of well-being*. Cambridge, Harvard University Press.

Max-Neef, M. (1995). “Economic growth and quality of life: a threshold hypothesis”. *Ecological Economics*, 15(2), pp. 115-118.

Nicholson, W. and Snyder, S. (2008). *Microeconomic Theory: Basic Principles and Extensions*. 10th Edition, Thomson South-Western.

OECD. (2008). *Handbook on Constructing Composite Indicators, Methodology and User Guide*.

Ryan, R. and Deci, E. (2001). “On happiness and human potential: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being”. *Annual Review of Psychology*, 52, pp. 141–166.

Ryff, C. D. (1995). “Psychological Well-Being in Adult Life”. *Current Directions in Psychological Science*, 4, pp. 99–104.

Salzman, J. (2003), “Methodological Choices Encountered in the Construction of Composite Indices of Economic and Social Well-Being”. Center for the Study of Living Standards.

Stiglitz, J. (2005). “The Ethical Economist – A review of The Moral Consequences of Economic Growth, by B. M. Friedman”. *Foreign Affairs*.

Sumner, L. W. (1996). *Welfare, Happiness and Ethics*. New York, Oxford University Press.

Talberth, J., Cobb, S. and Slattery, N. (2007). “The Genuine Progress Indicator 2006: A Tool for Sustainable Development”. Oakland, Redefining Progress.

Thomas, J. and Evans, J. (2010). “There’s more to life than GDP but how can we measure it?”. *Economic and Labour Market Review*, 4(9).

UNESCO. (1972). *Λεξικό Κοινωνικών Όρων*. Αθήνα, Ελληνική Παιδεία, 1, pp. 298.

Van den Bergh, J. (2007). “Abolishing GDP”. Tinbergen Institute Discussion Paper.

Van den Bergh, J. and Antal, M. (2014), “Evaluating Alternatives to GDP as Measures of Social Welfare/Progress”, WWWforEurope Project, Working Paper No 56.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.215.58&rep=rep1&type=pdf>

<http://data.footprintnetwork.org/#/>

<http://happyplanetindex.org/countries>

<http://hdr.undp.org/en/data#>

<http://www.oecd.org/sdd/42495745.pdf>

<http://www.oecdbetterlifeindex.org/responses/>

<https://data.worldbank.org/>

https://ec.europa.eu/environment/beyond_gdp/index_en.html

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009DC0433&from=FI>

https://read.oecd-ilibrary.org/economics/beyond-gdp_9789264307292-en#page1

<https://static.eudoxus.gr/books/69/chapter-69.pdf>

<https://www.gallup.com/home.aspx>

<https://www.imf.org/external/index.htm>

<https://www.prosperity.com/rankings>

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0921800910002326>

<https://www.sni-hueting.info/>

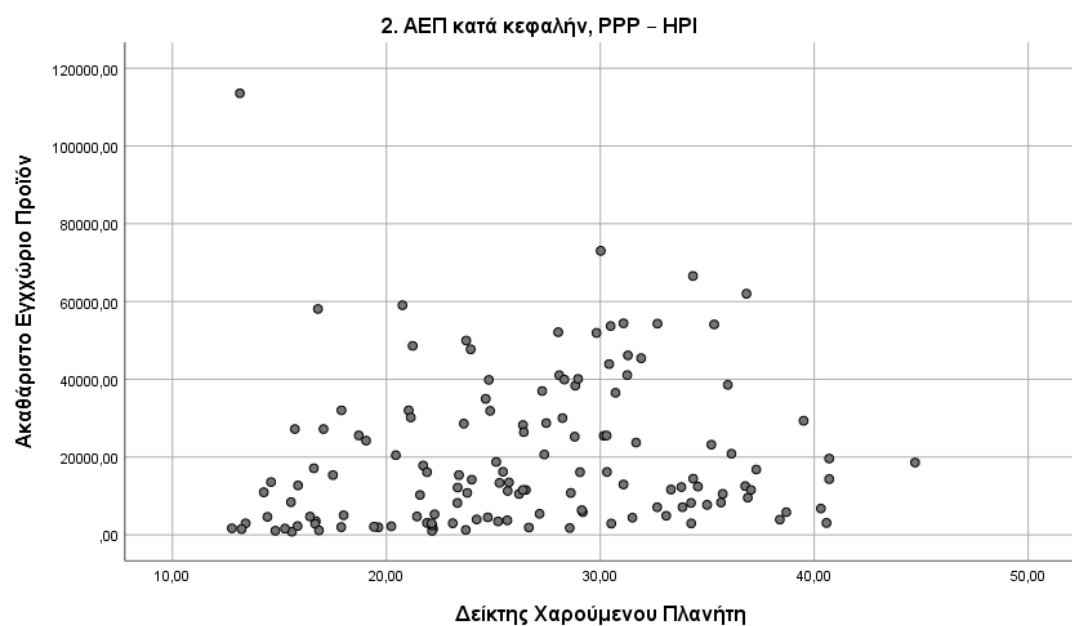
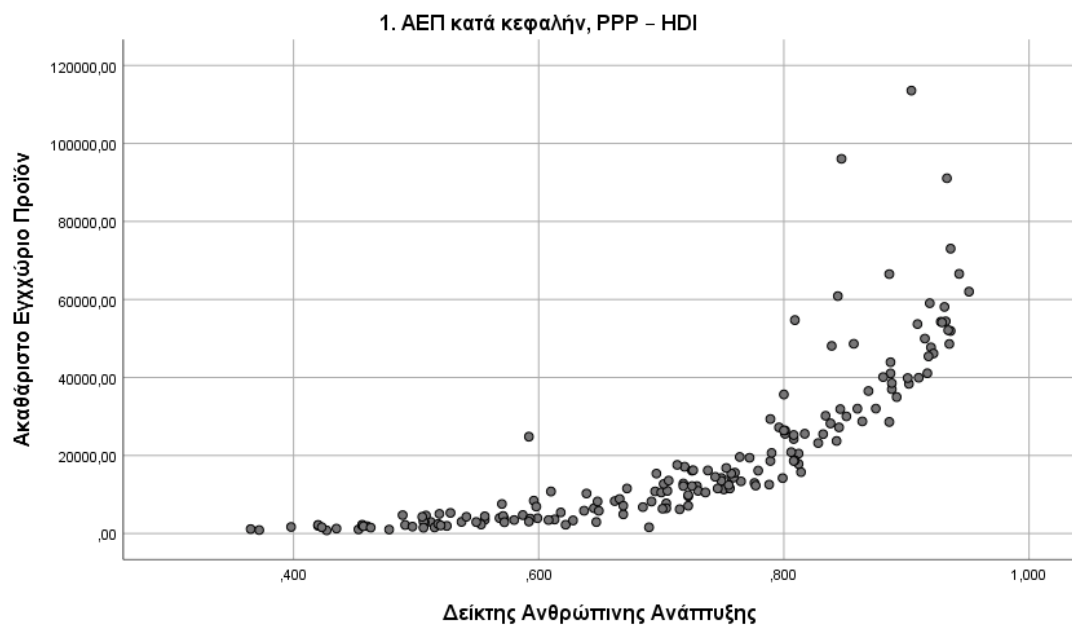
<https://www.socialprogress.org/>

<https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SEL84/2019-Q4>

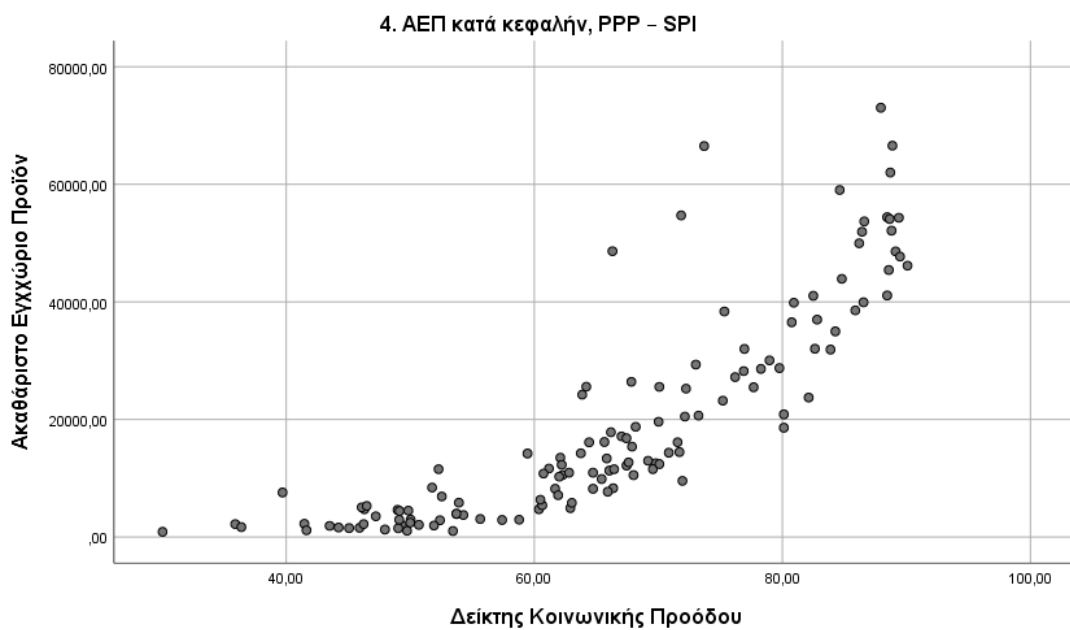
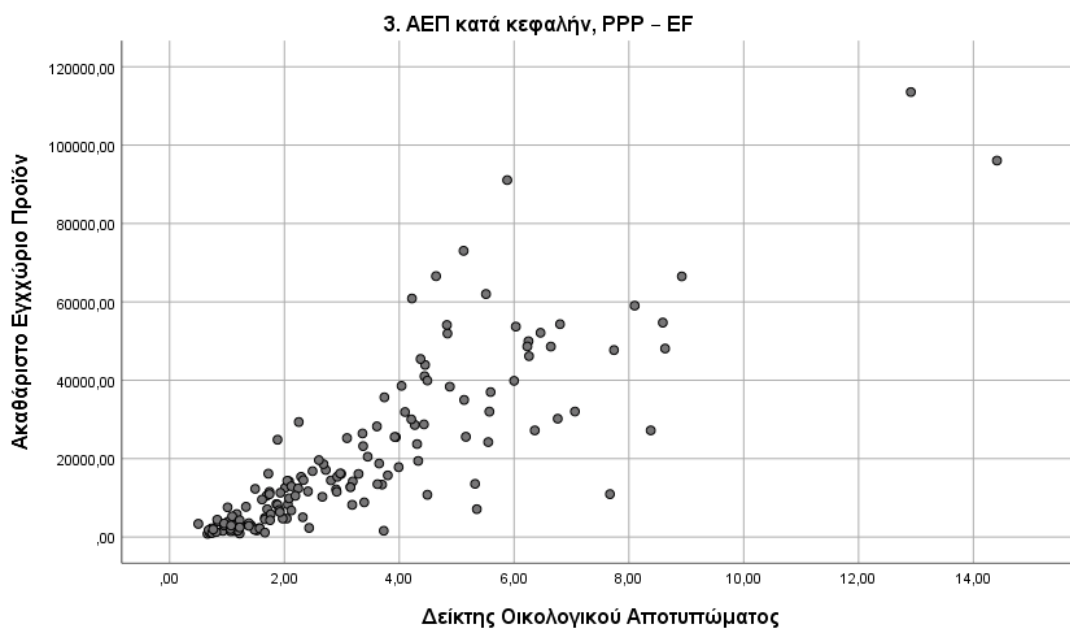
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Παρατίθενται συγκεντρωμένα τα γραφήματα σκεδασμού των κατατάξεων των χωρών βάσει του κατά κεφαλήν ΑΕΠ έναντι εκείνων που προκύπτουν βάσει των εναλλακτικών δεικτών.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ: Σχέσεις κατατάξεων βάσει ΑΕΠ κι εναλλακτικών δεικτών στο σύνολο των χωρών

Κριτική ανάλυση του ΑΕΠ και διερεύνηση εναλλακτικών δεικτών ευημερίας των σύγχρονων κοινωνιών

Κλείνοντας το Παράρτημα, παρατίθενται στον παρακάτω πίνακα τα δεδομένα που χρησιμοποιήθηκαν στην ανάλυση για την εξαγωγή των συμπερασμάτων της έρευνας, καθώς και οι διευθύνσεις από όπου αντλήθηκαν τα στοιχεία των δεικτών.

Τα στοιχεία για το ΑΕΠ προέρχονται από τη βάση δεδομένων της Παγκόσμιας Τράπεζας και είναι εκφρασμένα σε δολαριακές αξίες PPP έτους 2016: <https://data.worldbank.org/>

Όλα τα στοιχεία έτους 2016 για τους εναλλακτικούς δείκτες προέρχονται από τις βάσεις δεδομένων που παρατίθενται στις ιστοσελίδες των δεικτών αντίστοιχα:

- HDI - <http://hdr.undp.org/en/data>
- HPI - <http://happyplanetindex.org/countries>
- EF - <http://data.footprintnetwork.org/#/>
- SPI - <https://www.socialprogress.org/>

Πίνακας 10

Κατάταξη όλων των χωρών βάσει ΑΕΠ κι εναλλακτικών δεικτών

A/A	ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΩΡΩΝ	HDI	HPI	EF	SPI	GDP
1	Αφγανιστάν	0,491	20,23	0,73	35,89	2.200,76
2	Αγία Λουκία	0,744		2,33		14.516,59
3	Άγιος Βικέντιος	0,725				12.164,49
4	Αγκόλα	0,57		1,01	39,7	7.569,00
5	Αζερμπαϊτζάν	0,749		2,08	63,75	14.238,78
6	Αίγυπτος	0,695	23,78		60,74	10.795,81
7	Αιθιοπία	0,46	26,66	1,04	43,5	1.894,90
8	Αϊτή	0,497	28,57	0,68		1.766,11
9	Ακτή Ελεφαντοστού	0,508	14,44	1,18	48,97	4.615,71
10	Αλβανία	0,788	36,77	2,01	69,78	12.547,93
11	Αλγερία	0,755	33,3	2,41	61,18	11.637,90
12	Αντίγκουα & Μπαρμπούντα	0,772		4,33		19.417,96
13	Αργεντινή	0,828	35,19	3,37	75,2	23.189,73
14	Αρμενία	0,751	25,67	1,93	66,05	11.303,07
15	Αυστραλία	0,935	21,23	6,64	89,13	48.585,89
16	Αυστρία	0,909	30,48	6,03	86,6	53.688,28
17	Β. Μακεδονία	0,757	23,39	2,92	67,88	15.371,96
18	Βανουάτου	0,592	40,57			3.066,32
19	Βέλγιο	0,915	23,73	6,25	86,19	49.969,62
20	Βενεζουέλα	0,752	33,57	2,54	62,6	
21	Βιετνάμ	0,685	40,31	2,12		6.767,90
22	Βοσνία - Ερζεγοβίνη	0,765	25,29	3,7	65,84	13.363,92

Κριτική ανάλυση του ΑΕΠ και διερεύνηση εναλλακτικών δεικτών ευημερίας των σύγχρονων κοινωνιών

23	Βολιβία	0,692	23,32	3,18	64,73	8.202,55
24	Βουλγαρία	0,812	20,44	3,45	72,14	20.489,08
25	Βραζιλία	0,757	34,34	2,81	71,7	14.446,41
26	Γαλλία	0,887	30,41	4,45	84,79	43.914,48
27	Γερμανία	0,936	29,82	4,84	86,42	51.930,16
28	Γεωργία	0,776	31,08	2,12	69,17	12.963,74
29	Γκάμπια	0,456		1		2.036,87
30	Γκαμπόν	0,696	17,5	2,29		15.358,72
31	Γκάνα	0,587	21,43	1,97	60,37	4.724,13
32	Γουατεμάλα	0,648	34,24	1,88	61,68	8.205,75
33	Γουιάνα	0,666		3,39		8.848,15
34	Γουινέα	0,456	15,85	1,56	41,46	2.255,31
35	Γουινέα Μπισάου	0,457		1,48		1.864,26
36	Γρενάδα	0,76				15.613,97
37	Δανία	0,928	32,67	6,8	89,39	54.314,38
38	Δημοκρ. Κεντρ. Αφρικής	0,372		1,22	30,03	884,49
39	Δομινικανή Δημοκρατία	0,738	30,31	1,72	65,65	16.166,60
40	Εκουαδόρ	0,756	37,04		69,56	11.551,62
41	Ελ Σαλβαδόρ	0,662	35,64	2,06	66,36	8.309,63
42	Ελβετία	0,943	34,33	4,64	88,87	66.570,62
43	Ελλάδα	0,886	23,62	4,27	78,27	28.601,06
44	Ερυθραία	0,434		0,5		
45	Εσθονία	0,875	17,9	7,06	82,62	32.021,06
46	Εσουατίνι/ Σουαζιλάνδη	0,596	15,54	1,86	51,76	8.405,80
47	Ζάμπια	0,58	25,22	0,95		3.467,87
48	Ζιμπάμπουε	0,549	22,11	1,07	49,11	2.934,73
49	Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα	0,886		8,92	73,69	66.510,87
50	Ηνωμένο Βασίλειο	0,918	31,91	4,37	88,58	45.428,72
51	ΗΠΑ	0,919	20,75	8,1	84,62	59.028,59
52	Ιαπωνία	0,91	28,32	4,49	86,54	39.926,02
53	Ινδία	0,637	29,18	1,17	53,92	5.840,67
54	Ινδονησία	0,7	35,72	1,69	62,27	10.531,20
55	Ιορδανία	0,722		2,08	65,43	9.867,02
56	Ιράκ	0,672	26,52	1,74	52,28	11.542,26
57	Ιράν	0,799	23,99	3,19	59,45	14.205,21
58	Ιρλανδία	0,936	30,02	5,12	87,94	73.034,51
59	Ισημερινή Γουινέα	0,592		1,88		24.827,07
60	Ισλανδία	0,932	31,08		88,45	54.407,73
61	Ισπανία	0,888	35,96	4,04	85,88	38.553,60
62	Ισραήλ	0,902	28,83	4,88	75,32	38.372,37
63	Ιταλία	0,887	28,08	4,44	82,49	41.037,60
64	Κάβο Βέρντε	0,645				6.482,65
65	Καζακστάν	0,808	19,05	5,55	63,86	24.210,86
66	Καμερούν	0,556	16,7	1,38	47,22	3.524,44

Κριτική ανάλυση του ΑΕΠ και διερεύνηση εναλλακτικών δεικτών ευημερίας των σύγχρονων κοινωνιών

67	Καμπότζη	0,572	25,65		54,28	3.733,96
68	Καναδάς	0,92	23,94	7,74	89,49	47.705,52
69	Κατάρ	0,847		14,41		96.060,94
70	Κένυα	0,568	24,22	1,02	53,72	3.952,75
71	Κίνα	0,749	25,73	3,62	62,1	13.487,95
72	Κιργιζιστάν	0,669	33,08	1,66	62,91	4.912,38
73	Κιριμπάτι	0,622				2.252,99
74	Κολομβία	0,759	40,7	2,05	70,84	14.338,43
75	Κομόρες	0,537	23,1	1,24		2.987,99
76	Κονγκό	0,613		1,05		3.603,23
77	Κόστα Ρίκα	0,789	44,71	2,68	80,12	18.592,14
78	Κούβα	0,777		1,78		
79	Κουβέιτ	0,809		8,59	71,84	54.708,70
80	Κροατία	0,832	30,16	3,94	77,68	25.478,53
81	Κύπρος	0,869	30,71		80,75	36.526,82
82	Λαϊκή Δημοκρ. του Κονγκό	0,453	14,81	0,7	49,74	1.055,57
83	Λάος	0,598		1,91	52,54	6.896,13
84	Λεσότο	0,507	16,67	1,38	52,39	2.842,70
85	Λετονία	0,845	17,06	6,36	76,19	27.207,15
86	Λευκορωσία	0,812	21,72	3,99	66,18	17.822,61
87	Λίβανος	0,725	21,9	3,29	64,42	16.108,50
88	Λιβερία	0,463	22,18	1,11	45,07	1.516,36
89	Λιβύη	0,69		3,73		1.592,42
90	Λιθουανία	0,86	21,04	5,57	76,94	31.992,65
91	Λουξεμβούργο	0,904	13,15	12,91		113.553,6
92	Μαδαγασκάρη	0,515		0,93	45,91	1.565,87
93	Μαλαισία	0,801	30,29	3,92	70,08	25.546,44
94	Μαλάουι	0,478	22,13	0,74	53,44	1.024,60
95	Μαλδίβες	0,713				17.582,66
96	Μάλι	0,42		1,57	46,24	2.197,63
97	Μάλτα	0,881	28,96			40.112,93
98	Μαρόκο	0,669	32,66	1,7	61,92	7.109,24
99	Μαυρίκιος	0,79	27,38		73,24	20.646,93
100	Μαυριτανία	0,519	18	2,32	46,08	5.045,89
101	Μαυροβούνιο	0,809	25,13	3,65	68,17	18.745,18
102	Μεξικό	0,764	40,7	2,6	70,02	19.612,23
103	Μιανμάρ	0,571	24,74	1,66	49,84	4.482,92
104	Μικρονησία	0,608				3.445,00
105	Μογγολία	0,73	14,27	7,67	62,8	10.940,42
106	Μοζαμβίκη	0,435	23,71	0,81	47,96	1.273,78
107	Μολδαβία	0,705		1,74	64,73	10.942,55
108	Μπαγκλαντές	0,599	38,39	0,84	53,73	3.920,30
109	Μπαρμπέντος	0,814		3,8		15.738,19
110	Μπαχάμες	0,8		3,74		35.642,47

Κριτική ανάλυση του ΑΕΠ και διερεύνηση εναλλακτικών δεικτών ευημερίας των σύγχρονων κοινωνιών

111	Μπαχρέιν	0,839		8,63		48.091,02
112	Μπελίζ	0,722	33,84	5,35		7.118,20
113	Μπενίν	0,512	13,42	1,42	50,03	2.961,44
114	Μποτσουάνα	0,719	16,61	2,72	67,03	17.117,07
115	Μπουρκίνα Φάσο	0,42	17,89	1,2	49,34	1.991,14
116	Μπουρούντι	0,427	15,58	0,66		794,60
117	Μπουτάν	0,61	28,62	4,49		10.775,15
118	Μπρουνέι	0,844		4,22		60.865,99
119	Ναμίμπια	0,639	21,57	2,66	62,01	10.266,75
120	Νέα Ζηλανδία	0,917	31,26		88,45	41.083,81
121	Νεπάλ	0,572	30,51	1,07	57,4	2.902,25
122	Νησιά του Σολομώντα	0,553		2,43		2.314,79
123	Νίγηρας	0,365	16,85	1,66	41,63	1.149,66
124	Νιγηρία	0,528	22,25	1,09	46,49	5.284,89
125	Νικαράγουα	0,649	38,69	1,76	63,03	5.811,89
126	Νορβηγία	0,951	36,83	5,51	88,7	62.010,34
127	Νότια Αφρική	0,702	15,87	3,15	67,6	12.703,82
128	Νότια Κορέα	0,901	24,79	6	80,92	39.857,09
129	Νότιο Σουδάν	0,416		1,45		
130	Ντομίνικα	0,729				12.154,75
131	Ολλανδία	0,929	35,32	4,83	88,65	54.101,27
132	Ομάν	0,834	21,14	6,76		30.190,99
133	Ονδούρα	0,618	27,16		60,64	5.395,61
134	Ουγγαρία	0,838	26,38	3,61	76,88	28.230,55
135	Ουγκάντα	0,52	19,42	1,06	50,69	2.073,33
136	Ουζμπεκιστάν	0,701	29,13	1,92	60,49	6.346,33
137	Ουκρανία	0,746	26,38	2,91	66,43	11.534,64
138	Ουρουγουάη	0,806	36,13		80,12	20.862,17
139	Πακιστάν	0,556	31,5	0,83	49,13	4.421,67
140	Παλαιστίνη	0,687	34,47			
141	Παλάου	0,808				18.603,92
142	Παναμάς	0,789	39,5	2,25	73,02	29.337,88
143	Παπούα Νέα Γουινέα	0,541		1,75		4.289,05
144	Παραγουάη	0,718	23,33	2,9	67,44	12.157,30
145	Περού	0,755	34,56	2,24	70,09	12.403,69
146	Πολωνία	0,864	27,47	4,43	79,76	28.737,54
147	Πορτογαλία	0,846	24,85	4,1	83,88	31.887,42
148	Ρουάντα	0,525	19,63	0,76	51,91	1.950,33
149	Ρουμανία	0,808	28,8	3,09	72,23	25.238,19
150	Ρωσία	0,817	18,71	5,16	64,19	25.568,91
151	Σαμόα	0,704				6.457,09
152	Σάο Τόμε και Πρίνσιπε	0,593				3.841,44
153	Σαουδική Αραβία	0,857		6,23	66,3	48.627,14
154	Σενεγάλη	0,506	21,9	1,14	55,64	3.067,66

Κριτική ανάλυση του ΑΕΠ και διερεύνηση εναλλακτικών δεικτών ευημερίας των σύγχρονων κοινωνιών

155	Σερβία	0,779	29,05	2,99	71,55	16.116,31
156	Σεϋχέλλες	0,801				26.421,94
157	Σιγκαπούρη	0,933		5,88		91.075,54
158	Σιέρα Λεόνε	0,423	15,26	1,19	44,22	1.610,55
159	Σλοβακία	0,851	28,23	4,21	78,96	30.040,29
160	Σλοβενία	0,892	24,64	5,13	84,27	34.983,79
161	Σουδάν	0,505		1,22		4.284,81
162	Σουηδία	0,934	28,03	6,46	88,8	52.116,15
163	Σουρινάμ	0,726	25,45	2,97		16.217,87
164	Σρι Λάνκα	0,777	33,79	1,49	62,21	12.287,47
165	Συρία	0,539	19,1	1,38		
166	Τανζανία	0,518	22,14	1,22	49,99	2.441,57
167	Τατζικιστάν	0,647	34,25	0,95	58,78	2.942,65
168	Ταϊλάνδη	0,753	37,29	2,49	67,43	16.797,77
169	Τζαμάικα	0,722	36,89	1,61	71,94	9.550,81
170	Τιμόρ Λέστε	0,628		0,5		3.355,51
171	Τόγκο	0,506	13,23	1,06	49,03	1.489,68
172	Τόνγκα	0,715				6.208,06
173	Τουρκία	0,8	26,42	3,36	67,82	26.409,18
174	Τουρκμενιστάν	0,706	14,61	5,32		13.562,53
175	Τρινιδάδ	0,796	15,72	8,38		27.201,47
176	Τσαντ	0,398	12,78	1,52	36,38	1.687,05
177	Τσεχία	0,888	27,28	5,59	82,8	36.982,19
178	Τζιμπουτί	0,489	16,43	2,04	46,3	4.709,55
179	Τυνησία	0,736	26,2	2,19	68	10.524,99
180	Υεμένη	0,477	22,75	0,67	41,76	
181	Φιλιππίνες	0,704	34,99	1,33	65,92	7.705,05
182	Φινλανδία	0,922	31,29	6,26	90,09	46.161,58
183	Φίτζι	0,718		3,15		12.812,06
184	Χιλή	0,843	31,67	4,31	82,12	23.721,61
185	Χονγκ Κονγκ	0,931	16,8			58.096,30